

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, групи 631

ГРИНЧУК ЛІЛІЯ МИКОЛАЇВНА

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент **Шестобуз О.С.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 4/1 від 16 листопада 2021 р.*

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	7
1.1. Естетичне виховання особистості як актуальна проблема сучасної освіти.....	7
1.2. Сутність та вікові особливості естетичного виховання учнів початкових класів.....	15
1.3. Використання засобів образотворчого мистецтва в процесі естетичного виховання молодших школярів.....	24
Висновки до першого розділу.....	35
 РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	37
2.1. Дослідження стану естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку на уроках образотворчого мистецтва.....	37
2.2. Характеристика педагогічних умов естетичного виховання учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва.....	48
2.3. Методичний інструментарій естетичного виховання молодших школярів засобами образотворчого мистецтва.....	56
Висновки до другого розділу.....	64
 Висновки.....	66
Список використаних джерел.....	69
Додатки.....	74

ВСТУП

Актуальність дослідження. Образотворче мистецтво є унікальним при вирішенні завдань художнього та естетичного розвитку особистості, що зумовлюється специфікою сприймання мистецтва та значенням образотворчої діяльності як найдоступнішої та емоційно захоплюючої форми творчості. Питання естетичного виховання та розвитку творчості сьогодні містить виняткову актуальність, формування особистості, яка прагне до естетичних проявів, творчого мислення та образотворчої діяльності базується на цілому комплексі засобів впливу.

В основі естетичного виховання знаходиться спрямованість на розвиток естетичного сприймання дійсності та формування творчих здібностей школярів через оволодіння ними естетичними смаками, почуттями та ідеями.

Одним з аспектів виховного процесу визначається естетичний розвиток особистості, мета якого полягає в обов'язковій естетичній сформованості учнів, що базується на розвитку емоційної та чуттєвої сфер. Тому, важливим є навчити школярів спостережливості, уважності, зосередженості, наполегливості, оволодіння відчуттям кольору та засобами мистецтва.

У результаті можна відчувати різноманіття краси навколишньої дійсності, прослідковувати за зовнішніми естетичними ознаками об'єктів, які приховують гармонійні внутрішні зв'язки.

Освітній процес є досить багатограним і враховує особливості функціонування психічних процесів учнів як єдиного цілого, формує вміння висловлюватися, спостерігати, аналізувати, логічно мислити, абстрагувати, розвиває творчу уяву, інтуїцію, фантазію та різні форми художнього мислення. Потрібно створювати ефективні умови для появи зацікавленості в навчанні, урізноманітнювати форми, методи та засоби навчання, які сприятимуть забезпеченню естетичній вихованості, розвитку пізнавальних інтересів, а це призведе до успішності в навчальній діяльності.

Суттєве значення мають вдало підібрані засоби мистецтва та види практичної діяльності на уроках образотворчого мистецтва, які сприяють чіткій взаємодії та доповненню умов ефективного навчання молодших школярів.

Мета естетичного виховання та творчої діяльності учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва окреслюється у створенні художніх образів засобами образотворчого мистецтва, серед яких основними є колір, лінія, штрихи, пляма, форма, об'єм та ін. Вказані засоби виразності прослідковуються у творах образотворчого мистецтва, які створюються в різних видах образотворчого мистецтва: графіці, живописі, скульптурі, архітектурі, декоративно-прикладному мистецтві.

Стан дослідження проблеми. У своїх працях Р. Арнхейм, Л. Коган, В. Кузин та ін. розкривали значення мистецтва як одного зі значущих засобів естетичного розвитку, здібностей до творчості, специфіки образного мислення та мовлення, естетичного сприймання особистості.

Учені О.Савченко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. зробили суттєвий внесок у теоретико-практичне забезпечення освітнього процесу та обґрунтували суть сензитивності саме молодшого шкільного віку до естетичного виховання та творчого художньо-образного розвитку. У цьому ж аспекті науковцями І. Бехом, Л. Божович, Л. Виготським, В. Давидовим, С. Діденко, О. Леонтьєвим та ін. доведено, що період молодшого шкільного віку є найінтенсивнішим в естетичному вихованні та у розвитку творчості.

Дослідниками Б. Ананьєвим, Л. Любарською, Л. Масол, В. Томашевським, Т. Шпікаловою узагальнено, що мистецтво є унікальним навчальним предметом, який сприяє у наданні школярам здатності творчо самовиразитися, розвинути творчу уяву, фантазію, пізнавальну активність в естетичній і образотворчій діяльності.

І. Андрущенко, О. Клименко, С. Коновець, В. Моляко, В. Мотузенко, Н. Наумова, Н. Стецько та ін. висвітлюють окремі аспекти розвитку

особистості естетичних почуттів, творчої уяви та здібностей, пізнавальних інтересів до творчої діяльності.

Дійсно існує значна кількість різноманітних поглядів на спрямованість, форми, методи та особливості естетичного виховання школярів на уроках мистецтва. Однак, зазначена актуальність та недостатність розробки окресленої проблеми дослідження і були в основі вибору теми магістерської роботи *«Естетичне виховання учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва»*.

Мета дослідження – виокремити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови естетичного виховання учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва.

Завдання дослідження визначено відповідно до мети дослідження:

- здійснити аналіз проблеми естетичного виховання у наукових дослідженнях;
- розкрити засоби образотворчого мистецтва в естетичному вихованні учнів початкових класів;
- дослідити стан естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку на уроках образотворчого мистецтва;
- обґрунтувати педагогічні умови естетичного виховання учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва.

Об’єкт дослідження – естетичне виховання молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.

Предмет дослідження – педагогічні умови естетичного виховання учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва.

Серед методів дослідження відзначимо такі:

- *теоретичні*: аналіз наукової літератури, здійснення класифікації, систематизації й узагальнення матеріалів з проблеми дослідження;
- *емпіричні*: анкетування, опитування, педагогічне спостереження, констатувальний етап педагогічного експерименту з метою дослідження стану

естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку на уроках образотворчого мистецтва;

– *математичні*: кількісний, якісний аналіз обробки даних і відомостей, графічне подання результатів експерименту.

Теоретичне значення дослідження полягає в здійсненні аналізу проблеми естетичного виховання у наукових дослідженнях, розкритті засобів образотворчого мистецтва в естетичному вихованні учнів початкових класів, дослідженні стану естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку на уроках образотворчого мистецтва, обґрунтуванні педагогічних умов естетичного виховання учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використати матеріали дослідження у своїй педагогічній діяльності педагогами-практиками під час проведення уроків образотворчого мистецтва, позакласних виховних заходів з молодшими школярами при вивченні особливостей засобів образотворчого мистецтва.

Структура магістерської роботи. Робота містить вступ, два розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел і додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

1.1. Естетичне виховання особистості як актуальна проблема сучасної освіти

Естетичне виховання особистості здійснюється в процесі формування спроможності до сприймання, розуміння та оцінювання краси в навколишньому світі, довкіллі та мистецтві. Серед елементів естетичного виховання виокремлюється художня освіта, яка є процесом оволодіння молодшими школярами певними знаннями, вміннями в галузі образотворчого мистецтва.

Суть художньої освіти передбачається в ознайомленні з творами образотворчого мистецтва, історичними аспектами виникнення та становлення різних видів образотворчого мистецтва, сприяє кращому сприйманню та розумінню мистецтва.

Ще однією складовою естетичного виховання є художнє виховання, яке є процесом формування в учнів художніх уявлень, поглядів, смаків, які надають можливість оцінювати, усвідомлювати ті цінити образотворче мистецтво. Художнє виховання має здатність сформувати потребу в художній і творчій діяльності, реалізація якої здійснюється в урочній та позакласній діяльності.

Організація естетичного виховання висвітлюється в складі науки естетики. Естетика є наукою про прекрасне та використовує надбання національної та світової художньої культури.

Серед найважливіших складових естетичного виховання виокремлюються:

- пізнавальні інтереси, задатки та здібності до образотворчого мистецтва;

- прояв естетичних почуттів, смаків, зацікавленості образотворчим мистецтвом, художньою та естетичною культурою;
- теоретичні знання, практичні вміння та навички в самостійній образотворчій діяльності;
- ціннісне та шанобливе ставлення до образотворчого мистецтва, національних традицій і звичаїв, художньої культури.

Основними засобами естетичного виховання є: образотворче мистецтво та його види, природа, побутові умови, суспільна праця, навколишнє середовище тощо.

Естетичне виховання молодших школярів може відбуватися у процесі навчання та в позакласній діяльності. В освітньому процесі початкової школи естетичне виховання здійснюється в аспекті опанування навчальних художньо-естетичних дисциплін, але особливого значення надається урокам образотворчого мистецтва.

Під час вивчення образотворчого мистецтва учні ознайомлюються з творами образотворчого мистецтва, здобувають знання з різних видів і жанрів образотворчого мистецтва, оволодівають практичними вміннями та навичками в образотворчій діяльності, долучаються до самостійної творчої діяльності.

У позакласній діяльності естетичне виховання спрямовується на формування естетичних інтересів, поглядів, смаків, розвиток образотворчих мистецьких нахилів, творчих здібностей та організацію дозвілля молодших школярів.

Метою естетичного виховання є гармонійна особистість, яка розкривається в повноті індивідуальних рис. Відповідне відношення до дійсності та власне до себе притаманне особистості, коли в неї розвивається чутливість, що є рисою естетичного виховання та самовиховання особистості.

Підходів до виокремлення сутності та завдань естетичного виховання є багато, і кожен конкретний період особистісного розвитку відзначається своїм підходом, в цьому прослідковується історичний характер естетичного

виховання. У досить широкому розумінні естетичне виховання визначається як якісна зміна міри естетичного виховання особистості, може бути як у певної особистості, так і в групі осіб.

Найважливішим джерелом і засобом естетичного виховання визначається природа, оскільки вона допомагає оволодіти законами краси. Прекрасне в природі має свої особливості, довкілля незрівнянне.

На думку М.Фіцули: «однією із сфер, а також засобом естетичного виховання є праця, оскільки докорінні основи виробничої діяльності та праця в цілому спрямовані на виявлення та розвиток творчо-естетичних задатків особистості, нерозривно пов'язані з первинними трудовими навичками, інакше кажучи, з творчим потенціалом особистості» (М.Фіцула, 2006).

Відзначимо такі аспекти вивчення окресленої проблеми, а саме: відношення до суспільно-корисної праці, до її результатів, ставлення до засобів практичної діяльності, які можна вирішити в естетиці певної діяльності та виробництва.

Н.Волкова наголошує: «засобами естетичного виховання також є поведінка та побут людини. Естетика поведінки виявляється у людських відносинах (виробничих, побутових, особистих, суспільних) і закріплюється у вчинках та діях людей. Естетика поведінки має історичний характер, тобто ті норми, які сприймалися як обов'язковий атрибут естетичної поведінки у минулому, можуть не сприйматися такими у новій соціальній реальності. Естетика побуту обумовлює правильну організацію предметного середовища, яка співвідносна з уявленнями особистості про міру, гармонію, вона виявляється в оформленні житла, в одязі, у зовнішньому вигляді в цілому тощо» (Н.Волкова, 2001).

Невичерпними багатствами естетичного виховання є образотворче мистецтво та художня і естетична творчість школярів, до яких вони прилучаються в освітньому процесі та у позанавчальний час.

Серед засобів естетичного виховання виокремлюються естетична освіта, естетичне та художнє навчання. Результатом сукупності доцільного

поєднання ефективних засобів і методів естетичного виховання є підвищення естетичної культури особистості учнів.

Проблема естетичного виховання особистості постійно вдосконалюється, оскільки саме в життєдіяльності повинен покращуватися особистісний внутрішній світ.

О.Зеліченко визначає: «психічними проявами естетичного виховання є розвиток, творчість, пошук, любов, усі ці форми індивідуальних станів зводяться до єдиної, спільної домінанти – духовності» (О.Зеліченко, 1996).

Важливою ознакою таких ситуацій при формуванні гармонійної особистості школярів є потреба в підвищеній увазі до їхніх вікових і індивідуальних особливостей, здійснення пошуку нових ефективних засобів естетичного виховання.

Звичайно, основи гармонійного розвитку школярів можуть бути закладені в початкових класах, оскільки у молодшому шкільному віці достатньо сприятливих умов для формування важливих властивостей таких як соціальна активність, творчість та реалізація потреб.

Звичайно, потрібно опиратися не тільки на емоційний стан та чутливість учнів, тому що зміст певного педагогічного впливу повинен мати вагому навчальну інформативність, що сьогодні є надзвичайно актуальним, а також передумови оперування інформацією, залежно від способів здійснення провідного впливу.

Основною ціннісною орієнтацією молодших школярів є естетична, що підтверджується в працях І.Андрущенко, Л.Виготського, В.Мотузенко, В.Сухомлинського та ін. На погляд учених проблема естетичного виховання школярів базується на сфері та засобах впливу, однак, не простежуються особливості їх взаємного зв'язку.

За В.Сухомлинським: «основою виховання в початковій школі є єдність опосередкованих естетичних зовнішніх факторів та внутрішніх умов естетичного розвитку самих учнів. За такої постановки педагог відчуває потребу у здійсненні глибинних, системних взаємозв'язків загального й

естетичного розвитку учнів, що є цілком реальним у комплексному вирішенні завдань формування особистості дитини» (В.Сухомлинський, 1987).

У практичній діяльності потрібно здійснювати естетичну спрямованість певних педагогічних впливів на молодших школярів. Основною ідеєю у роботі вчителя є опора на:

- виховання почуттів, в основі яких знаходяться естетичні категорії;
- формування естетичної свідомості;
- стимулювання естетичної поведінки з урахуванням естетичних особливостей під час практичної діяльності учнів.

І.Андрущенко відзначає: «при усіх відмінностях осмислення і реалізації функцій естетичного впливу на дітей молодшого шкільного віку, на різних історичних етапах і соціальних рівнях, які б цілі й завдання не ставила перед собою педагогіка, в ідеалі прогресивні вчені і практики визнавали їх регулятивну роль. Це дає змогу припустити, що на етапі вдосконалення педагогіки функція естетичного впливу поступово набуватиме якості закономірності» (І.Андрущенко, 2005, с. 43).

В особистісній структурі молодших школярів провідними властивостями називається:

- тип як спосіб певного реагування учнів на явища та відомості навколишньої дійсності;
- наявність умінь співпереживати;
- творчі здібності.

Відповідно, вказані елементи є одночасно показниками взаємного зв'язку із загального та естетичного розвитку учнів, тому що мають емоційну та естетичну спрямованість і мають здатність проявитися в естетичній діяльності. Естетичне спрямування певного впливу на молодших школярів відіграє значну ефективність при його реалізації в різному середовищі життєдіяльності, зокрема в школі, родині, позашкільних закладах, колі однолітків тощо.

На думку Н.Волкової: «найефективнішим у цьому процесі є виділення в кожному з них тих ланок, що найкраще підлягають педагогічному керівництву. У школі це інтерес до різноманітної за змістом та естетичної за формою діяльності, її потенціал як мікрогрупи вибору, визнання, напруженості та ін., у громадських організаціях значущість для учня його суспільної ролі, необхідність товаришам, колективу, в колективах збудження позитивного ставлення і сильних почуттів до змісту й особливостей своєї праці» (Н.Волкова, 2001, с.53).

Звичайно, необхідним є естетичне наповнення освітнього процесу в початкових класах. Здійснення естетичного підходу до організації та проведення уроків і позанавчальних занять базуються на різноманітності навчальних дій і естетичного впливу на учнів.

В.Шпак відзначає: «естетичний розвиток проникає в усі сфери дитячого життя, воно забезпечується всіма ланками виховання і використовує багатство і різноманітність його засобів. Усе це дає право вважати головним принципом естетичного розвитку принцип все загальності естетичного розвитку і художньої освіти» (В.Шпак, 1996).

У системі естетичного виховання мають бути специфічні особливості, коли види образотворчого мистецтва поєднуються під час цілеспрямованого впливу на школярів, відповідно здійснюється потреба у тісній взаємодії образотворчого мистецтва з іншими навчальними предметами.

Естетичне виховання як виховання засобами образотворчого мистецтва та засобами навколишньої дійсності може стати важливою складовою виховного процесу.

В основі естетичного виховання серед складових елементів системи знаходиться особистість, тому що мета та завдання, методи естетичного виховання повинні бути зорієнтованими на естетичний гармонійний розвиток школярів, збагачувати учнів в освітньому процесі, враховуючи індивідуальні та психологічні особливості здійснення естетичного впливу на школярів різних вікових груп.

Освітній процес у початкових класах є основним в естетичному вихованні учнів. Вивчення образотворчого мистецтва сприяє формуванню важливих елементів естетичного виховання та одночасно виокремлює тісний взаємозв'язок між ними. На уроках керівна роль під час забезпечення цілеспрямованого педагогічного впливу належить учителю.

Важливою є позакласна діяльність учнів, яка пов'язується з навчальною діяльністю. Потрібно виокремити в ній вагоме значення виховним заняттям, факультативам з предметів художньо-естетичного циклу.

У позакласній діяльності необхідним є функціонування із застосуванням творчого підходу до навчальної практичної діяльності школярів. Тому, педагоги підбирають такі форми і методи навчання, які сприятимуть формуванню пізнавальних інтересів до естетичної творчості, а також мають здійснювати педагогічний контроль за ціннісною діяльністю під час позакласної роботи, проведення дозвілля та культури поведінки.

Естетичне виховання та художньо-естетичні впливи на школярів також здійснюються через засоби масової комунікації, родинні взаємини, різні середовища спілкування та взаємодії учнів.

Доцільним є контроль за практичною діяльністю школярів, що виявляється у процесі вивчення та аналізу здійснення впливів, рівня сформованості естетичних смаків, ідеалів, оцінок сприймання естетичної інформації, пізнавальних інтересів і художніх потреб учнів з образотворчого мистецтва, прояву мотивів до взаємодії.

Відповідно, ефективність у функціонуванні системи естетичного виховання відбувається, коли в ній поєднується сукупність складових освітньої діяльності та має можливість здійснюватися цілеспрямоване педагогічне керівництво вчителя.

Е.Белкіна зазначає: «естетичні почуття відіграють велику роль в житті дитини. Вміння бачити, розуміти і створювати прекрасне робить духовне життя багатим, цікавим, дає йому можливість відчувати найбільшу духовну насолоду. Від того, як учень відчуває, переживає прекрасне і неестетичне,

піднесене і низьке – в більшості залежить від його поведінки в суспільстві. Це означає, що потрібно, щоб дитина мала дійсно прекрасні естетичні ідеали» (Е.Белкіна, 2001, с.38).

За В.Сухомлинським: «оскільки особистість постійно прагне до краси, прагне боротися з нестабільним, а її ідеали краси складаються під впливом різних життєвих явищ, відносин, і витворів мистецтва, треба навчити дитину глибоко розвиватися у всьому різновиді жанрів мистецтва, з тим, щоб вона могла безпомилково розрізнити прекрасне, піднесене, художнє від низького, спотвореного» (В.Сухомлинський, 1987).

На думку Л.Волинець: «щоб насолоджуватися красою і створювати її потрібно володіти якостями, які в своїй спільності створюють естетичну культуру особистості. Першоосновою усієї культури є естетичне почуття, особлива емоційна відповідь на прекрасне. Для того, щоб в повній мірі сприймати красу або проявляти себе в художній творчості, потрібно, ще значний фонд теоретичних знань, на базі яких розвивається уява і розуміння естетичних цінностей» (Л.Волинець, 2002).

Також Л.Волинець вказує: «особливе значення для формування естетичного відношення до дійсності має естетичний ідеал, як ціль чи приклад, що збільшує потяг до краси. Немалим відображенням естетичних позицій, її поглядів, ідеалів, являється естетичний смак, вміння розрізнити прекрасне від некрасивого, справжню красу від оманливої» (Л.Волинець, 2002, с. 17).

В.Томашевський наголошує: «ще одними показником естетичного відношення людини до навколишнього середовища, є естетичні інтереси і потреби, які найбільш чітко виконують цінні орієнтації особистості в сфері прекрасного. За допомогою естетичних почуттів ми, головним чином сприймаємо і оцінюємо красу у мистецтві і дійсності. Завдаючи художнім смакам людина сама створює прекрасне в процесі творчої діяльності» (В.Томашевський, 2000).

Таким чином, естетичний світогляд сучасних школярів прослідковує формування окремих аспектів знань про закони естетики та специфіку

художньої творчості, визначає критерії прекрасного та образотворчого мистецтва в навколишній дійсності. Відповідно, характер естетичного ставлення школярів до довкілля піддається змінам у подальшому, оскільки з кожним роком учні початкових класів можуть виявляти підвищену зацікавленість до краси оточуючої природи.

1.2. Сутність та вікові особливості естетичного виховання учнів початкових класів

Естетичне виховання є цілеспрямованим процесом розвитку певного естетичного відношення до навколишнього світу. Це відношення з початком виникнення суспільства мало змогу разом з ним розвиватися, втілюватися у різноманітних сферах та практичній діяльності особистості. Відповідно наявний взаємозв'язок зі сприйманням і усвідомленням краси в навколишній дійсності, захоплення нею, розвиток естетичної творчості.

Естетичне відношення до навколишньої дійсності є специфічним видом суспільної важливої діяльності, яка здійснюється школярами у ставленні до об'єктів природи з метою формування вмінь і навичок орієнтування в довкіллі, розвитку естетичних і художніх смаків, прагнень, цінностей, які притаманні певним суспільним уявленням і вимогам про їх особливості та призначення.

Під час освітнього процесу здійснюється розвиток естетичного ставлення школярів до цінностей, можливості перевести їх у внутрішній стан. Відповідно, це є основою формування та розвитку спроможності учнів до естетичного сприймання та естетичного переживання, естетичних смаків і уявлень про естетичні ідеали.

Під час виховання красою, за допомогою краси природи та оточення формується естетичне та ціннісне прагнення школярів, розвивається їхня спроможність до творчої діяльності, вироблення естетичних цінностей у навчальній діяльності, побутовій сфері, вчинках і культурі поведінки, а також в образотворчому мистецтві.

Краса в природі є одночасно засобом і результатом естетичного виховання. Краса здатна концентруватися в образотворчому мистецтві, художніх літературних творах, нероздільно пов'язується з довкіллям, практичною діяльністю, побутом, міжособистісними взаєминами.

У системі естетичного виховання в загальному використовуються естетичні об'єкти та явища навколишньої природи. Особливу роль при цьому відіграє сприймання та усвідомлення краси в навчальній діяльності, розвиток в учнів умінь і навичок створювати прекрасне в середовищі життєдіяльності та в результатах навчання.

Однією з найважливіших складових естетичного виховання виокремлюють художнє виховання, в якому використовуються як виховний вплив засоби образотворчого мистецтва та здійснюється формування спеціальних здібностей та обдарувань в певних видах мистецтва, зокрема: образотворче, декоративно-прикладне, музичне, хореографічне, театральне тощо.

М.Кириченко наголошує: «у науково-методичній літературі та у практиці роботи дитячих навчальних дошкільних закладів, загальноосвітніх шкіл та культурних закладів, значення образотворчого мистецтва як засобу естетичного виховання дитини, частіше всього зменшується. Це має відображення, у протиставленні імпровізаційних форм занять роботі над готовими творами, у недооцінці значення установки на визначення завершеності результатів творчої діяльності дітей» (М.Кириченко, 2002).

Тому, участь учнів початкових класів у різних видах образотворчої практичної діяльності має стати початковим етапом у розумінні образотворчого мистецтва.

Це положення підтверджується у творчості видатного педагога В.Сухомлинського, який відзначає: «чутливість сприйняття краси мистецтва у дитячі роки, незрівнянно глибше ніж, у пізніші періоди розвитку особистості» (В.Сухомлинський, 1987, с. 168).

Характеристика загальних особливостей молодших школярів висвітлюються дослідниками Г.Горською, Ф.Гусейновою, М.Діорою, З.Карпенком, О.Киричуком, Б.Кобзарем та ін.

Більшість дослідників з психолого-педагогічної науки при виокремленні особливостей дітей молодшого шкільного віку відзначають цей період як активної пізнавальної та практичної діяльності, виокремлюють можливості здійснювати різноманітну творчу роботу.

У розумінні І.Беха: «молодший шкільний вік – це вік, коли відбувається процес інтенсивної соціалізації особи, входження в систему громадських інститутів та відношень, відбувається легше і скоріше у дітей, які відвідували дошкільні навчальні заклади. Але решта дітей по різному виявляють активність щодо освоєння громадських відношень. Це залежить від багатьох причин: природних задатків, психологічних особливостей дітей, педагогічної підготовленості батьків, успішності, діяльності вихователів і педагогів та багатьох інших» (І.Бех, 2003).

Крім того, В.Томашевський відзначає: «особливостями психологічного розвитку дітей цієї вікової категорії є гострота і свіжість сприйняття, яскравість уявлення. Їх увага вже відносно стійка, це виразно проявляється в іграх, в заняттях малюванням, ліпленням, елементарним конструюванням. Пам'ять дитини також достатньо розвинена, вона легко і міцно запам'ятовує все те, що для неї її особливо цікавим, що безпосередньо пов'язано з її інтересами. Відносно добре розвинена і наглядна образна пам'ять, яка є важливою складовою для розвитку словесно логічної пам'яті» (В.Томашевський, 2000).

Враховуючи потребу у розвитку здібностей дітей, пізнавальні інтереси молодших школярів є не досить стійкі, тому захоплення учнями певною практичною діяльністю не має систематичного характеру. Відповідно, вчителем повинно відбуватися заохочення школярів в їхніх захопленнях та сприяння в творчому розвитку.

У молодших школярів значно розширюється світогляд і формуються пізнавальні інтереси, творчі здібності до прояву активності у самостійній творчій діяльності. Їх сприймання пов'язується з художніми діями, практичною самостійною діяльністю, проявом яскравої емоційності.

Оскільки, зацікавленість яскравим довкіллям завжди під час сприймання виявляється в емоційних виразних висловлюваннях, що значне краще, ніж певна схематичність і шаблонність.

Здійснюючи акцент на відчуттях прекрасного, в цей віковий період учні домінуючими обирають яскраві різноманітні кольори, що може відповідати їхнім естетичним бажанням. Важливою є оцінка зовнішніх ознак і властивостей предметів, об'єктів і явищ, а також їхнього внутрішнього змісту та якостей. Під час естетичного сприйняття в учнів формуються відповідні естетичні почуття та ставлення (О.Клименко, 1997).

У молодшому шкільному віці безпосередньо відбувається опанування світу образотворчого мистецтва, а образотворче мистецтво сприяє розвитку почуттів школярів. Процес естетичного виховання є складовою частиною освітнього процесу, здійснюється при вивченні навчальних дисциплін, протягом навчання в початкових класах.

Л.Масол наголошує: «у навчальних програмах, за якими здійснюється освітня діяльність велика роль відводиться естетичному вихованню учнів. У процесі проведення уроків, під час екскурсій, підготовки і проведення свят враховуються естетичні компоненти освітнього процесу, формуються у дітей художні почуття і смак» (Л.Масол, 2006).

У закладах освіти естетичне виховання переважно здійснюється на уроках образотворчого мистецтва, виховних заняттях, поглиблене його вивчення відбувається на факультативах.

Відповідно, в учнів має виховуватися бажання та розвиватися вміння вносити елементи краси в побут і власне оточення, намагатися не проявляти негативних вчинків і дій, бути готовими до чітких проявів себе в образотворчому мистецтві.

Б.Ліхачов у виховному процесі виокремлює особливу роль принципу естетизації життєдіяльності учнів. Розвиток в учнів естетичного відношення до довкілля сприяє формуванню художнього та естетичного смаку, надає спроможність дітям розпізнати та захоплюватися справжньою красою та розвивати естетичне ставлення, смаки та ідеали.

На думку Б.Ліхачова: «художньо-естетичний цикл вводить дітей молодшого шкільного віку у чарівний світ образотворчого мистецтва. Предмети утилітарно-практичного циклу дозволяють проникнути в таємниці краси праці, людського тіла, навчають навичкам створення, збереження і розвитку цієї краси. Педагогу на уроках важливо затвердити красу розумової праці, ділових відносин, пізнання, взаємодопомоги, спільної діяльності. Великі можливості естетизації життя відкриваються перед школярами в роботі громадських організацій, в художній самодіяльності; в організації продуктивної та суспільно корисної праці, у формуванні повсякденних відносин і поведінки» (Б.Ліхачов, 1985, с.43).

Звичайно більшість естетичних вражень відбувається під час навчальної діяльності. Естетичність характеризує також щирі привітні відносини вчителя та школярів, міжособистісні взаємини учнів. Вчителю потрібно проявляти поважне ставлення до дітей, бути справедливо вимогливим, що впливає на естетику взаємодії в освітньому процесі.

Побутова сфера школярів також вимагає запровадження елементів естетичного оформлення побутових умов і оточення. Важливим є пробудження в учнів прагнень утверджувати красу в закладах освіти, в побуті, позашкільних закладах, де діти проводять дозвілля, займаються улюбленими справами та відпочинком. Звичайно, необхідно постійно залучати дітей до створення естетичних шкільних і домашніх умов.

Образотворче мистецтво може сприяти учням в оволодінні естетичного відображення життєдіяльності, висловлювати власне відношення до неї. Естетичні переживання школярів впливають з джерел самого навколишнього середовища, навчальної діяльності, природи та предметного оточення.

Найперше у сприйманні учнів переважають яскраві, вразливі, наочні, захоплюючі, привабливі об'єкти дійсності, які сприймаються як прекрасне та незабутнє. Молодші школярі оволодівають у житті та в образотворчому мистецтві кольорами, лініями, ритмами, симетрією, візерунками, які здатні поступово ставати для дітей прекрасними формами з відповідними ознаками та властивостями.

Образотворче мистецтво є особливо сильним і незамінним засобом естетичного виховання. Під час хвилювань і прояву позитивних емоцій учні можуть уважніше спостерігати за навколишнім середовищем, висловлювати позитивні відгуки.

М.Лещенко відзначає: «будь-яке художнє явище вимагає від того, хто його сприймає, відповідної сенсорної готовності, тобто певного рівня розвитку процесів сприйняття. Чим активніше будуть пошукові рухи рук, очей, слуху, тим повніше інтенсивніше буде сприйняття предметного світу, його фарб, форм» (М.Лещенко, 1996).

Під час образотворчої діяльності молодшими школярами засвоюються способи створення конкретної форми з узагальненого сприймання зображення предмета, можуть визначатися його властивості, порівнюватися з найбільш подібними геометричними фігурами, пропонуватися різні варіанти зміни пропорцій і розташування об'єктів при зображенні.

Зазначене сприятиме точному створенню та передачі зображення оточуючих предметів, виникненню в учнів художніх образів, формуванню творчої уяви, оскільки задуми молодших школярів можуть змінюватися під впливом різних умов естетичного сприймання.

Загальний гармонійний розвиток учнів прямо залежить від сприймання довкілля до активного розуміння прекрасного у поєднанні кольорів, штрихів, форм, окремих нюансів кольорових відтінків, різноманітності втілення об'єктів дійсності, що є важливою складовою естетичного виховання.

Роль чуттєвої основи під час естетичного сприймання окреслюється віковими особливостями молодших школярів, які прагнуть до осмислення

кольорів, форм, ліній, штрихів, які передають зміст зображення, а також бажають усвідомити природу самих естетичних об'єктів, які поєднують прекрасне у змісті та формі.

В основі процесу розвитку сприймання художніх образів знаходиться розвиток чутливості та творчих здібностей учнів, що ускладнюється за своїм характером. Змістова характеристика образотворчого мистецтва складає специфіку відображення при створенні художніх образів досить характерних явищ і об'єктів навколишньої дійсності.

На думку Л.Масол: «кожен вид мистецтва має в своєму розпорядженні свій арсенал засобів, які виступають завжди в комплексі. Ось чому так важливо підкреслити цілісність художнього сприйняття. Також цілісне сприйняття передбачає і деяку диференціацію окремих засобів виразності» (Л.Масол, 2006).

Коли відбувається спостереження учнями за прекрасним у природі та образотворчому мистецтві, виникають на цій основі естетичні почуття, які не бувають безпредметними та беззмістовними. Здійснюючи вплив і виявляючи почуття дітей, прекрасне в навколишній дійсності формує пізнавальні інтереси та прагнення висловлюватися.

Під час естетичного сприймання школярами відбуваються узагальнюючі висновки, можуть виникати порівняння та систематизація відомостей про довкілля.

Прагнення дізнатися та усвідомити зміст творів образотворчого мистецтва, сприяє уважному спостереженню учнів різноманітних кольорів, відтінків, ліній, форм тощо. З систематичним вправлянням школярі вміло поєднують різноманітні лінії, кольори та форми в малюнках, охоплюють різні відчуття прекрасного в довкіллі, вивчають специфіку засобів виразності певних творів образотворчого мистецтва.

У молодшому шкільному віці прослідковується виокремлення певних зв'язків навколишнього світу з образотворчим мистецтвом, його відображення, яке може бути радісним і цікавим відкриттям. При розгляданні

певної картини учні можуть поринути в спогади подібних подій, які з ними відбувалися.

Відзначимо, що образотворче мистецтво, казкові сюжети, музичні твори, естетичні предмети, явища та об'єкти навколишньої дійсності, які є в оточенні молодших школярів, можуть викликати цікаві та захоплюючі висловлювання, емоційні відгуки.

Змістове наповнення висловлювань пов'язується з отриманими враженнями від зустрічей з прекрасними об'єктами та явищами, які доступні для розуміння, осмислення та прояву почуттів учнів. Характер висловлювань охоплює красиве в довкіллі та побутовій сфері, можуть передавати оцінку дій і вчинків, поведінки в оточенні.

Відзначимо, що молодшими школярами опановуються засоби виразності в образотворчому мистецтві, його видах і жанрах. Учні здатні зацікавлюватися змістом художніх творів, спроможні чітко описати його, а також здійснити оцінювання якості виготовлення практичних робіт однокласників.

Однак в переважній більшості охоплюються найбільш чіткі та виразні ознаки зображень. Під час поєднання чуттєвості сприймання, емоційного стану, висловлювань естетичне ставлення школярів розширюється, стає різностороннім і збагачується. Відповідно, це сприяє формуванню естетичного смаку (Л.Любарська, 2002).

Здійснення практичної діяльності у вигляді проведення дидактичних ігор, у виконанні обов'язків відзначається важливим значенням для естетичного виховання. Звичайно, особливу роль у процесі практичної діяльності відіграє образотворча діяльність школярів, у таких видах як малювання, ліплення, аплікація та ін.

Від початку навчання в школі учні знайомі з видами образотворчої діяльності, які виникають з їхнього раннього дитинства. Крім того, у них виявляється здатність до сприймання художніх творів, надання своїх оцінок, виразність у створенні зображень, і перші творчі прояви. Від учителя залежить

створення сприятливих умов для включення школярів до різноманітної практичної діяльності.

Доцільно систематично розвивати учнів початкових класів у сфері опанування образотворчого мистецтва, найбільш доступними формами та методами потрібно залучати до нього школярів. Використання різноманітності проявів образотворчого мистецтва може сприяти розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку, що є найскладнішим в освітньому процесі.

Для учнів початкових класів цінними є різні види образотворчого мистецтва, з якими вони ознайомлюються з раннього дитинства, зокрема розглядання живописних і графічних малюнків, декоративних і скульптурних виробів, ілюстрацій, маніпулювання художніми іграшками. Звичайно, ці твори образотворчого мистецтва сприяють опануванню школярами нового особливого для них середовища художніх вражень, ідей і переживань (Н.Яновська, 2005).

Таким чином, образотворче мистецтво є яскраво значимою практичною діяльністю в молодшому шкільному віці, яке підпорядковується певним закономірностям, однак характеризується особливими рисами. Також, відзначається різноманітними видами, жанрами та засобами виразності при створенні зображень. Під час добору художніх творів для учнів початкових класів доцільно опиратися на їхні пізнавальні інтереси та емоційні враження, джерела образотворчого мистецтва, які виконують вагому роль у своєму призначенні.

1.3. Використання засобів образотворчого мистецтва в процесі естетичного виховання молодших школярів

Важливим сьогодні є зосередження уваги на формуванні естетичного ставлення учнів початкових класів до навколишньої дійсності, сприймання

ними явищ довкілля під естетичним поглядом. Використовуючи засоби образотворчого мистецтва, молодші школярі відкривають нові можливості, щоб висловити власне естетичне відношення, задуми, почуття.

В образотворчій діяльності застосовуються при створенні художніх образів різні засоби виразності: кольори, лінії, штрихи, форми, об'єми, крапки, плями та ін. Відповідно, засоби образотворчого мистецтва найбільше виражаються в художніх творах, які поділяються залежно від видів на: живописні, графічні, скульптурні, архітектурні, декоративно-прикладні твори.

Естетичне виховання учнів неможливе без живописних творів, оскільки вони є одним із засобів ознайомлення з навколишньою дійсністю, сприяють кращому та глибшому розумінню довкілля. Вчителям потрібно систематично ознайомлювати школярів з репродукціями картин художників, при цьому звертати їхню увагу на реалістичність зображень, майстерність митців, які з використанням фарб і пензлів досконало передають найтонші образи природних явищ, найглибші враження.

Живописом називають виконане зображення об'єктів природи та життя за допомогою різноманітних акварельних, гуашевих, олійних фарб та відповідними правилами виконання.

Живопис займає одне з перших місць серед видів образотворчого мистецтва, а колір є головним виразним засобом у живописі. У живописному творі спочатку сприймається колорит зображення, його колірна гама. Звичайно, колір є основним, але не єдиним засобом художньої виразності в живописі, ще виокремлюється композиція, світлотінь або тон, який є мірою світлоти колориту зображення.

Серед основних видів образотворчої діяльності, в якому учні можуть себе проявити є малювання. Процес малювання впливає на загальний розвиток дітей і залучає їх до найголовнішого – розвитку творчості. Під час малювання школярі вільно виражаються, в них немає обмежень, відповідно, цим визначається близькість цього виду практичної художньої діяльності.

Звичайно, є певні обмеження в засобах образотворчого мистецтва для розвитку думок школярів, проте, вони опираються на творчий власний інстинкт, приймають сміливі та цікаві рішення при зображеннях, можуть самостійно відкривати художні правила та закони. При мобілізації розумової діяльності, процес малювання пришвидшує розвиток образного мислення, просторового сприймання, розумових і творчих здібностей, спостережливості учнів, їхніх відчуттів гармонії (І.Демченко, 2002, с.63).

Враховуючи, постійне бажання молодших школярів до малювання, відзначається, що малюнок надає можливість учням краще розкрити себе, оскільки у змісті малюнка діти можуть багато розповісти про себе, емоційний світ, переживання, висловитися за допомогою художньої творчості. Оскільки потреба в творчому самостійному вираженні виявляється особливою якістю учнів, які намагаються втілити власні відчуття у художніх образах з певними ознаками, лініями, кольорами, формами та ін.

Основні засоби виразності в графічних роботах – це лінія, крапка, штрих, пляма, які молодші школярі можуть сприймати та використовувати при створенні своїх композицій. Основну роль при створенні малюнків молодших школярів відіграють лінії, контури, силуети.

Відповідно, графіка як вид образотворчого мистецтва безпосередньо має вплив на творчість учнів, оскільки в дійсності графіка зустрічається як книга, оголошення, афіша, плакат тощо, які мають можливість збагатити творчу уяву особистості.

В основі ліній плавність або злам, можлива м'якість або твердість, безперервність або переривчастість, різна ступінь товщини, натиску має вирішальне значення та застосовується митцем для гармонійного втілення образів дійсності. Лініями можна передавати контури зображених предметів, характер їхньої поверхні.

У графіці досить широке використання має пляма, коли рівно зафарбовується площа, відрізняється за кольорами, формою, пропорціями, характером тону. Завдяки вказаному пляма може створювати об'єм і глибину

зображення, може допомогти в точності при вираженні реальності. Так, малюнки в чорно-білих кольорах не є однотонними, оскільки поясненням є властивості кожного кольору, відповідно й чорного, який може мати багато відтінків (С.Семенихіна, 2004, с.39).

Різницею переходів кольорів від найтемнішого відтінку до найсвітлішого називають поняттям тону. У своїх роботах художники здатні відчувати найтонші переходи тонів, які сприяють у передаванні якості предметів, їхніх об'ємів та інших властивостей, а однокольоровий малюнок вважається тоновим.

Отож, лінія, пляма, штрих, крапка є основними виражальними засобами в графіці, які потрібно школярам сприймати та використовувати при створенні своїх зображень.

Важливу роль в естетичному вихованні молодших школярів мають скульптурні твори. На уроках образотворчого мистецтва ліплення як провідний вид образотворчої діяльності впливає на емоційні враження учнів від вивчення скульптури, зазвичай, вона позбавлена яскравості, кольорових сполучень, проте, переважно впливає формою, лініями, фактурою.

Звичайно, скульптура має можливість сприяти розвитку в дітей зорового сприймання, образного мислення, пам'яті. Вона разом з іншими видами образотворчої діяльності може формувати естетичні смаки, ідеали, розвивати почуття прекрасного до дійсності.

Відзначимо значущі можливості в естетичному вихованні учнів початкових класів такого виду образотворчого мистецтва як архітектура. Вивчення особливостей архітектури впливає на формування пізнавальних інтересів школярів, сприяє ознайомленню з об'єктами та явищами навколишньої дійсності.

Вивчення мистецтва архітектури сприяє здатності школярів виробити чуйність до прекрасного, розвивати почуття краси, виховувати шанобливе відношення до культурних надбань суспільства, захоплення результатами практичної діяльності, художньому створенні образів. Архітектурні образи

здатні викликати в учнів потреби та прагнення виразити власні задуми при виконанні різних видів художньої діяльності, є стимулом до виконання творчої роботи.

Важливий естетичний вплив здійснюють художні твори декоративно-прикладного мистецтва. Оскільки краса візерунків вишивки, узорів різьблення, кольоровість народних розписів, бездоганна техніка створення орнаментів у писанкарстві є невичерпними джерелами захоплення та насолоди.

Вивчення декоративно-прикладного мистецтва має на меті привчити учнів до естетичного сприймання та перетворення навколишнього середовища. Разом з тим естетичні предмети в побуті та навчанні використовуються як важливі засоби навчання дітей, задовольняють потреби в спогляданні та створюванні красивого у життєдіяльності.

Під час практичної діяльності школярі мають уміти споглядати та аналізувати твори образотворчого мистецтва, які відіграють роль своєрідного дзеркала, яке відображає внутрішній світ художників. Творчість художників є підтвердженням їхнього життєвого шляху, внутрішніх переживань, які втілюються у твори образотворчого мистецтва.

Саме твори образотворчого мистецтва є важливим засобом в естетичному вихованні молодших школярів, зокрема можливості використовувати їх в оформленні побутових умов, під час навчання та самостійної практичної діяльності. Зважаючи на це, здійснюється відбір живописних творів різних жанрів, а саме казкового, побутового, портретів, натюрмортів, пейзажів; графічних творів, скульптурних творів з різного матеріалу; творів декоративно-прикладного мистецтва, зокрема з кераміки, художнього скла, народних декоративних виробів тощо.

І.Демченко зазначає, що до засобів образотворчого мистецтва, які мають вплив на естетичне виховання учнів початкових класів відносяться художні матеріали та техніки, які застосовуються під час малювання, зокрема: різні

види олівців та фарб, фломастери, туш, кольорова крейда, вугілля тощо. А практичні роботи втілюються на різному папері, картоні, склі, дереві та ін.

Також, використовуючи засоби образотворчого мистецтва, вчитель має сприяти заохоченню школярів до особистісного перетворення зображень об'єктів дійсності. У вивченні певної художньої техніки учні мають досягти такого рівня володіння нею, який є необхідним для самовираження у творчості.

Крім того, чіткими мають бути поетапні дії вчителя, від початкового зацікавлення школярів, стимулювання їхнього бажання та прагнення творити, а далі навчання художньої техніки, яка є необхідною для втілення творчих ідей і задумів. Основним є власне процес включення учнів до творчої діяльності, а не результат.

Під час ознайомлення з різними техніками малювання вчителю доцільно використовувати методи прикладу, драматизації, обговорення та ін. (І.Демченко, 2003).

Відповідно до призначення засобів образотворчого мистецтва, які впливають на естетичне виховання молодших школярів виокремлюються такі групи:

1. Твори образотворчого мистецтва, які вивчаються за допомогою живопису, графіки, скульптури, архітектури, декоративно-прикладного мистецтва.

2. Художні матеріали та інструменти, які бувають живописними, графічними, пластичними, а саме: фарби, олівці, фломастери, туш, кольорова крейда, вугілля, пластилін, папір, картон та ін.

Відзначимо, що ознайомлення із засобами образотворчого мистецтва сприяє виокремленню художніх матеріалів як засобу цілеспрямованого формування активності учнів в образотворчій діяльності, а естетичне виховання в молодших школярів здійснюється у правильному виборі та користуванні художніх матеріалів і технік. Завданням вчителя є налаштування учнів на втілення власних задумів у зображення, усвідомлення різноманітності

форм і кольорів природи, розвивати вольові зусилля для фантазування та передачі своїх уявлень та ідей у створених композиціях, виробках тощо.

Дійсно естетичне виховання є одним зі значущих складових формування молодших школярів. На думку Н.Волошиної: «функцією естетичного виховання і художньо-естетичної діяльності дітей є розвиток у них образного мислення, відмінного від понятійного. У художньому образі як формі мислення зосереджено великий обсяг інформації про природу, суспільство, відносини, історію, наукові знання. За допомогою образів і уявлень здійснюється не лише мислення, але й зберігання інформації» (Н.Волошина, 1996).

Образне мислення розвивається від сприймання цілісного образу об'єктів природи як певного явища, осмислення узагальнюючих образів, які базуються у ньому до можливості розкрити їх внутрішнє, глибинне значення. Відзначимо, що естетичне виховання може мати загальний характер, який у цій загальності та обов'язковості виступає як найважливіший принцип формування особистості.

Здобутий досвід образотворчого мистецтва може надавати позитивні результати у життєдіяльності. Процес творчості в практичній діяльності надає змогу наповнити позитивним емоційним комфортом повсякденну діяльність учнів та осмислити навколишню дійсність. У процесі естетичного виховання потрібно опиратися на вікові особливості молодшого шкільного віку, що вимагає від учителя особливого підходу.

Б. Ліхачов відзначає, що сутність молодшого шкільного віку така: «незалежно від рівня самоусвідомлення дітей період молодшого шкільного віку є, мабуть, вирішальним з точки зору естетичного сприйняття та формування естетичного ставлення до життя» (Б.Ліхачов, 1985, с. 35).

Завданням вчителя є повідомлення молодшим школярам власних відчуттів і думок під час сприймання, однак, розуміння та усвідомлення сутності зображуваного під силу тільки учням самотійно, при цьому осмислюються свої почуття та думки.

Сприймання художніх творів на уроках образотворчого мистецтва включає активну діяльність візуальних відчуттів, що вимагає відповідно підготувати учнів.

Завданнями у процесі розвитку художнього та естетичного сприймання школярів в навчанні є такі:

- формування чутливості на художні твори;
- формування здатності висловлювати власне ставлення до творів образотворчого мистецтва;
- розширювати обсяг знань та уявлень про зміст, види та жанри образотворчого мистецтва.

В учнів початкової школи прослідковуються емоційні відгуки на твори образотворчого мистецтва, проте, школярі ще не достатньо володіють можливістю адекватно висловлювати про свої відчуття, які виникають під час ознайомлення з художніми творами. Особливо труднощі виявляються на початкових етапах вивчення образотворчого мистецтва, оскільки в учнів переважає активне візуальне сприймання образотворчого навчального матеріалу.

Під час образотворчої діяльності з учнями активно здійснюється розвиток їхніх відчуттів простору та часу, які пов'язані з активізацією стійкості уваги та вмінні робити узагальнення.

І.Андрущенко відзначає: «з точки зору орієнтації дитини в оточуючому світі особливе значення мають рухові відчуття: зорове відчуття пов'язане з переміщенням очей, що дає змогу тренувати й укріплювати око. Образотворче мистецтво надає педагогові можливість розвивати у дитини просторове сприйняття, тобто міру віддаленості предмету, оцінку напряму потрапляння світла та ін. Сприйняття простору засновується на сприйнятті величини і форми предметів за допомогою синтезу зорових, м'язових і дотикових відчуттів» (І.Андрущенко, 2005, с. 43).

У молодшому шкільному віці домінуючим є наочно-образний тип мислення, а у процесі цілісного сприймання ще не досить сформовані вміння учнів і виявляється переважно мимовільний характер.

Вказані особливості наголошують на аспектах, коли діти активно сприймають яскраві художні образи з творів образотворчого мистецтва, але не володіють достатньо розвинутими вміннями ґрунтовно проаналізувати твори, надати їм власну оцінку та характеристику. Висловлювання молодших школярів переважно є однотипними та місять однакові фрази під час сприймання.

В учнів особливості мислення відзначаються тим, що розвиток їхнього мовлення на твори образотворчого мистецтва можуть активізуватися, коли вчитель пропонує навідні запитання. Проте, у процесі самостійного ознайомлення дітей з творами образотворчого мистецтва не завжди спостерігається потреба і прагнення висловлювати власні думки щодо змісту побаченого у творах.

Крім того, характерні запитання до дітей молодшого шкільного віку мають бути сформульовані про зміст творів образотворчого мистецтва, їхній настрій, специфіку характеру, зв'язків з явищами довкілля, до засобів виразності, здатності оцінити твори. Вчителю потрібно систематично здійснювати активізацію відгуків учнів про твори образотворчого мистецтва, використовуючи при цьому вербальні засоби, музичні та літературні твори та ін.

Для активізації процесу становлення естетичних висловлювань про твори образотворчого мистецтва необхідним є врахування вчителем особливостей вивчення образотворчого мистецтва, які спрямовуються на розвиток творчих здібностей молодших школярів під час висловлювань своїх думок і поглядів про сприймання художнього твору, зокрема:

- звернути увагу на вміння школярів розповідати про твори образотворчого мистецтва та застосовувати необхідні засоби виразності;

– здійснювати активізацію та організовувати спілкування учнів, обмінюватися своїми враженнями та думками, можливість розвитку спроможності образно мислити. Потрібно проводити бесіди про образотворче мистецтво, щоб вони були результатом чітко спланованого процесу сприймання, який враховуватиме вікові особливості молодших школярів;

– розвивати в учнів можливості усвідомлювати та осмислювати здобуті враження, які отримуються в процесі від сприймання об'єктів і явищ дійсності, вивчати специфіку засобів виразності в образотворчому мистецтві;

– формувати вміння та навички за допомогою висловлювань реагувати на елементи зображень, чітко демонструвати враження від спостережуваних предметів і об'єктів.

Ефективним естетичне виховання на уроках образотворчого мистецтва буде в залежності від кількості художніх творів, які пропонуються для сприймання школярам учителем, а також умінням чутливо реагувати на їхній зміст. Звичайно, ці аспекти мають бути враховані, бо може бути втрачена важлива складова впливу образотворчого мистецтва на учнів початкових класів, якою є сила емоційного стану та певного впливу.

Серед причин можливим є перевантаження школярів візуальними враженнями. При плануванні уроків з образотворчого мистецтва та постановці мети на естетичний вплив художніх творів вчителю потрібно пам'ятати, що досягнення цілей прямо залежить від специфіки сприймання та зацікавлення учнями. На уроках образотворчого мистецтва навчальний матеріал не повинен перевантажувати школярів, однак і не має бути полегшеним у сприйманні. Тобто змістова частина уроків потребує від школярів прояву певних розумових і чуттєвих зусиль у діяльності.

При підготовці до уроку образотворчого мистецтва потрібно звертати увагу на сприймання художніх творів молодшими школярами, що має бути самостійним та усвідомленим. Оскільки від того, як учні будуть вчитися сприймати твори образотворчого мистецтва, залежить їхній гармонійний усебічний розвиток.

Відзначимо, що сприймання творів образотворчого мистецтва є інтелектуальною та емоційно-творчою діяльністю, під час здійснення якої прослідковується взаємодія художніх образів. Ураховуючи особливості взаємодії, можна значно збільшити ефективність процесу естетичного виховання засобами образотворчого мистецтва.

У процесі ефективної організації естетичного виховання учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва доцільно:

- активізувати діяльність з розвитку емоційного ставлення та естетичного виховання;
- використовувати різні види образотворчого мистецтва, які посилюють здатність засвоїти дітьми кольорові характеристики художніх образів, використовувати художні техніки змішування кольорів, утворення їх відтінків, застосовувати різні матеріали, які активізують творчу діяльність і надають їм нових результатів;
- раціонально використовувати твори музичного мистецтва під час вивчення на уроках основних понять образотворчої грамоти;
- розвивати та підтримувати емоційне захоплення в школярів під час сприймання предметів, об'єктів і явищ дійсності, пропонувати дидактичні ігри, використовувати сукупність літературних, музичних творів, інсценізацій тощо;
- правильно підбирати художній матеріал для навчальних завдань з урахуванням вікових особливостей молодших школярів;
- намагатися обмежити демонстрування готових композицій вчителем для уникнення копіювання їх учнями, а систематично підтримувати розвиток творчої уяви при створенні практичних робіт (В.Томашевський, 2000, с.67).

При комплексному вирішенні окреслених завдань знаходяться можливості для естетичного виховання учнів засобами образотворчого мистецтва, що надає можливості досить ефективно здійснити організацію та спрямування художнього навчання, розвивати образне мислення школярів, їхнє емоційне відношення, естетичні почуття та сприймання дійсності.

Вивчення учнями образотворчого мистецтва є величезною працею вчителя. Оскільки образотворче мистецтво впливає на різні галузі життєдіяльності дітей, формує естетичні смаки та уявлення, інтелектуальні можливості, емоційні враження (Н.Стецько, 2005).

У практичних композиціях учнів втілюється усвідомлення оточуючих предметів, явищ довкілля, які допомагають досягнути власну залежність від них або свій вплив на дійсність, втілювати гармонійність світу у малюнках. Для тематики дитячих малюнків характерними є важливі для учнів питання їхньої життєдіяльності, які їх зацікавлюють та утворюють систему переживань і вражень.

Відповідно, як художники у своїх творах втілюють красу природи, близькість з нею, захоплення нею, так і молодші школярі особливо сприймають та осмислюють довкілля.

На думку В. Сухомлинського: «бачення світу дитиною – єдине у своєму роді, винятковий, неповторний стан, який ми, дорослі, часто зовсім не помічаємо, проходимо попри нього дуже спокійно» (В.Сухомлинський, 1987).

Фантазування та емоційний стан є основними умовами при виникненні малюнків школярів, а процес творчості на них опирається за певними принципами та шляхами. Розвиток психічних процесів дітей здійснюється під впливом різних факторів навколишньої дійсності, яка є основним джерелом емоційного стану учнів. Відповідно, вияв переживань та емоцій сприяє виникненню потреб до самовираження.

Таким чином, процес малювання є важливою складовою навчання та життєдіяльності молодших школярів, здатний прикрасити ці процеси та збагатити їх. У подальшому учні будуть натхненно сприймати твори образотворчого мистецтва, на них впливатимуть художні твори, які мають важливе значення для їхнього естетичного виховання.

Висновки до першого розділу

Важливість естетичного виховання є безперечною. Важливе завдання розвитку в суспільстві є створення умов, які були б ефективними в естетичному розвитку особистості. Естетичне виховання є цілеспрямованим процесом формування спроможності школярів повноцінно сприймати та правильно розуміти красу в образотворчому мистецтві та навколишньому світі. У цьому процесі передбачається визначення системи художніх поглядів, уявлень, думок, формування естетичної чутливості та смаків. Потрібно також відзначити одночасність у розвитку прагнень та вмінь молодших школярів передавати складові елементи краси в побутовій сфері та бути спроможними до вияву власних емоцій та вражень в образотворчому мистецтві.

Здобутий досвід образотворчого мистецтва може надавати позитивні результати у життєдіяльності. Процес творчості в практичній діяльності надає змогу наповнити позитивним емоційним комфортом повсякденну діяльність учнів та осмислити навколишню дійсність. У процесі естетичного виховання потрібно опиратися на вікові особливості молодшого шкільного віку, що вимагає від учителя особливого підходу.

В учнів початкової школи прослідковуються емоційні відгуки на твори образотворчого мистецтва, проте, школярі ще не достатньо володіють можливістю адекватно висловлювати про свої відчуття, які виникають під час ознайомлення з художніми творами. Особливо труднощі виявляються на початкових етапах вивчення образотворчого мистецтва, оскільки в учнів переважає активне візуальне сприймання образотворчого навчального матеріалу.

Складовою естетичного виховання є художнє виховання, яке є процесом формування в учнів художніх уявлень, поглядів, смаків, які надають можливість оцінювати, усвідомлювати ті цінити образотворче мистецтво. Художнє виховання має здатність сформувати потребу в художній і творчій діяльності, реалізація якої здійснюється в урочній та позакласній діяльності.

Естетичне виховання базується на системі засобів образотворчого мистецтва. Освітній процес у початкових класах є основним в естетичному

вихованні учнів. Вивчення образотворчого мистецтва сприяє формуванню важливих елементів естетичного виховання та одночасно виокремлює тісний взаємозв'язок між ними. На уроках керівна роль під час забезпечення цілеспрямованого педагогічного впливу належить учителю.

РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Дослідження стану естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку на уроках образотворчого мистецтва

Важливим на уроках образотворчого мистецтва під час постійної навчальної взаємодії та спілкування з учителем та однокласниками відбувається естетичне виховання молодших школярів, збагачується їхній пізнавальний досвід, отримується захоплення навчанням. Оскільки на уроці поєднуються складові виховного процесу: мета, організація, зміст, методи та засоби, оскільки освітній процес на уроці одночасно і виховує.

На уроках образотворчого мистецтва у процесі розвитку пізнавальних інтересів і творчих здібностей молодших школярів враховується вікові та індивідуальні особливості учнів, які обумовлюються їхньою практичною діяльністю, здобутим досвідом життєдіяльності та спілкування, впливом сімейних відносин, засобів масових комунікацій та ін.

У молодших школярів прояв естетичних інтересів і пізнавальної активності можуть виявлятися по-різному у процесі розвитку та мати різні особливості проявів, індивідуальний досвід образотворчої діяльності.

Виявлення стану естетичного виховання учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва здійснювалося під час проведення констатувального етапу дослідження на базі Чернівецької ЗОШ I-III ступенів № 8, в ньому взяли участь 36 учнів 3-4 класів початкової школи та 12 вчителів.

Метою проведення констатувального експерименту було виявлення стану естетичного виховання молодших школярів засобами образотворчого мистецтва.

Дослідження проблеми естетичного виховання учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва здійснюється з опорою на поняття

творчості, творчої діяльності учнів, теорію особистісного розвитку та визначається системою естетичної вихованості дітей, базується на сукупності пов'язаних між собою критеріїв: мотиваційно-ціннісному, когнітивному та емоційно-діяльнісному з критеріями та показниками, які їм відповідають.

Таблиця 2.1

**Система естетичного виховання учнів початкових класів
засобами образотворчого мистецтва**

Критерії	Показники
Мотиваційно-ціннісний	Мотиви та потреби в опануванні образотворчого мистецтва. Ціннісне ставлення та чітке усвідомлення основ образотворчого мистецтва. Розуміння вагової ролі образотворчого мистецтва. Прояв інтересів до видів образотворчого мистецтва. Наявність відповідних естетичних смаків.
Когнітивний	Вивчення естетичних основ образотворчого мистецтва в освітньому процесі. Самоаналіз образотворчої діяльності та підвищення її ефективності. Знання основ образотворчої грамоти. Усвідомлення естетичного впливу засобів образотворчого мистецтва. Знання та вміння виконувати творчі роботи.
Емоційно-діяльнісний	Отримання навчальної інформації та практичне її втілення. Реалізація здобутих знань з образотворчого мистецтва, удосконалення естетичних якостей. Наявність умінь правильно оцінювати образотворчу діяльність. Вміння передавати емоційний стан, власні переживання через художні образи.

З таблиці 2.1. відзначимо, що мотиваційно-ціннісний критерій характеризується потребами, мотивами, інтенсивністю, тривалістю в процесі реалізації особистісних якостей.

Когнітивний критерій спрямовується на визначення системи знань і складає основу естетичного виховання учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва. Проявом когнітивного компоненту є здатність використовувати здобуті знання у практичній образотворчій діяльності.

Емоційно-діяльнісний критерій пов'язується з показниками, які визначають якість образотворчої діяльності.

Під час констатувального експерименту виокремлено рівні естетичного виховання молодших школярів: низький, середній та високий.

Низький рівень естетичного виховання молодших школярів виявляється, коли в учнів не проявляються пізнавальні інтереси до образотворчого навчального матеріалу на уроках, до нової інформації, цікавих фактів і явищ, діти не приймають активної участі в освітньому процесі.

Показниками середнього рівня естетичного виховання є прояви пізнавальних інтересів до вивчення властивостей певних предметів, об'єктів і явищ, які становлять основу глибшого їхнього внутрішнього стану. На цьому рівні необхідним є пошук, виявлення, активне володіння знаннями з образотворчого мистецтва відомими способами, наявні пізнавальні інтереси базуються на отриманій інформації, сутності окремих фактів, проте не завжди можуть проникнути в процес пізнання, щоб проявилися закономірності.

Високий рівень естетичного виховання характеризується пізнавальними інтересами учнів до визначення закономірностей в образотворчому мистецтві, взаємозв'язків між видами, виявлення узагальнених естетичних ознак і властивостей об'єктів та явищ у різних умовах їх сприймання. На цьому рівні прослідковується поєднання елементів творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва, з опануванням нових і удосконаленням набутих умінь і навичок.

Значущою характерною особливістю естетичного виховання учнів початкових класів є формування потреб до сприймання краси в навколишній дійсності, прояву пізнавальних інтересів до образотворчого мистецтва,

прагнення створювати зображення, втілювати власні задуми, що звичайно впливати на естетичне виховання особистості.

Відповідно, мотивація до творчої практичної діяльності засобами образотворчого мистецтва базується на висловленні власного ставлення до дійсності. Стійкі мотиви самовираження, самовдосконалення молодших школярів сприяють розвитку художніх естетичних смаків і художньої культури.

Серед методів в дослідженні використовувалися: педагогічне спостереження, опитування, анкетування, бесіди, аналіз практичних робіт з образотворчого мистецтва, обробка даних.

Під час опитування, бесід з молодшими школярами та вчителями виявлялися особливості дослідження, а за допомогою адаптованої анкети для молодших школярів «Естетичне виховання в образотворчій діяльності молодших школярів» О. Горчинської (див. Додаток А) нами визначалися:

- прояви мотивів в учнів до розуміння та опанування навчальної інформації з образотворчого мистецтва;
- пізнавальні інтереси в навчальних діях молодших школярів при виконанні образотворчої діяльності;
- виявлення емоційного стану школярів під час виконання практичної діяльності з образотворчого мистецтва.

Кількісні показники результатів відповідей учнів початкових класів з виявлення їхніх мотивів до розуміння та опанування навчальної інформації з образотворчого мистецтва представлено на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Рівні естетичного виховання учнів початкових класів за мотиваційно-ціннісним критерієм

Відповідно, третина молодших школярів (32,7%) відзначили, що зацікавлені в пошуку нової інформації з певної теми на уроках образотворчого мистецтва, у них наявний прояв ціннісного ставлення та чіткого усвідомлення основ образотворчого мистецтва, що засвідчує високий рівень естетичного виховання за мотиваційно-ціннісним критерієм.

Залежно від різних обставин у 39,1% учнів виявляється середній рівень мотивації в опануванні навчального матеріалу на уроках образотворчого мистецтва, не завжди наявні прояви інтересів до різних видів образотворчої діяльності. А 28,2% опитаних дітей демонструють низький рівень мотивації під час пізнавальної діяльності на уроках образотворчого мистецтва.

Кількісні показники результатів опитування учнів початкових класів щодо виявлення у них пізнавальних інтересів у навчальних діях при виконанні образотворчої діяльності проілюстровано на рисунку 2.3.

Відзначимо, що при виникненні певних питань в опануванні навчальним матеріалом, оволодінні новими знаннями з основ образотворчої грамоти при вивченні певної теми у 34,2% учнів завжди прослідковується самостійність у діях, знаходження відповідей на питання, що засвідчує високий рівень пізнавальних інтересів.

Однак, серед респондентів виявлено 38,4%, які здатні не завжди знаходити вирішення поставлених завдань при опануванні образотворчого матеріалу, а 27,4% школярів при виникненні труднощів не звертають на них своєї уваги та не мають прагнень до їх подолання.

Рис. 2.2. Рівні естетичного виховання учнів початкових класів за когнітивним критерієм

Крім того, 35,6% школярів відзначили, що коли оволодівають новими знаннями на уроках образотворчого мистецтва завжди прагнуть поділитися здобутими знаннями з оточенням, що засвідчує високий рівень виявлення пізнавальних інтересів.

Однак, 38,3% респондентів виявляють тільки іноді прагнення та бажання розповісти про нові знання, цікаву інформацію образотворчого змісту, і 26,1% учнів не мають здатності розповідати про нову цікаву інформацію, що відзначає перевагу низького рівня пізнавальних інтересів на уроках образотворчого мистецтва.

Відповідно, враховуючи значну кулкість учнів (34,8%), які демонструють високий рівень прояву пізнавальних інтересів за когнітивним критерієм, тим не менш більшість з них (38,4% на середньому рівні і 26,8% на низькому рівні) потребують систематичної роботи вчителя з можливістю підвищити пізнавальну сферу особливо творчу діяльність на уроках

образотворчого мистецтва, у процесі виконання образотворчих навчальних завдань.

Кількісні показники відповідей учнів початкових класів щодо виявлення їхнього емоційного стану під час виконання практичної діяльності з образотворчого мистецтва представлено на рисунку 2.3.

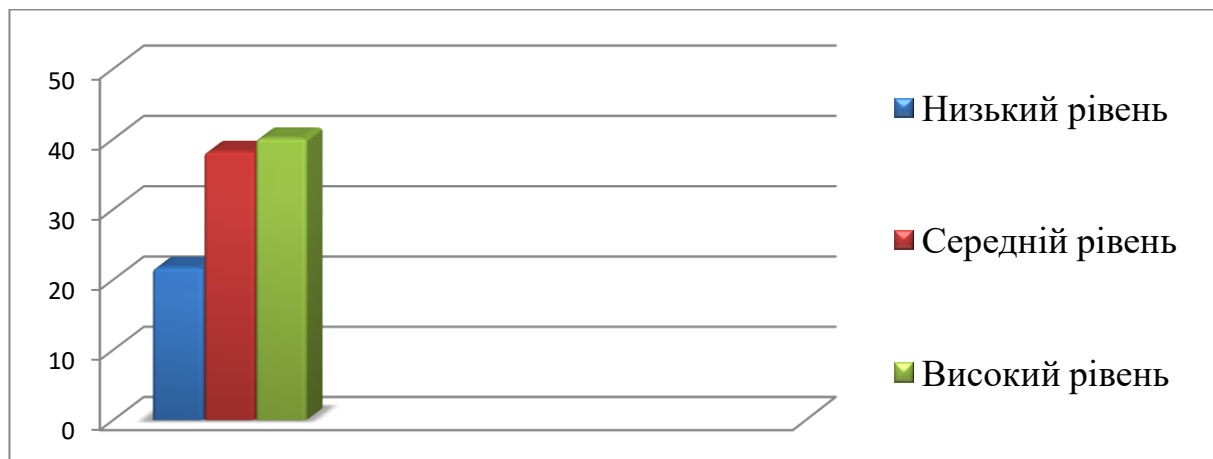

Рис. 2.3. Рівні естетичного виховання учнів початкових класів за емоційно-діяльнісним критерієм

Можемо відзначити, що у переважної більшості школярів (47,5%) є бажання та прагнення до виконання цікавих завдань образотворчого змісту, що засвідчує захоплення образотворчою діяльністю учнями, бажання створювати власні композиції. Однак, на середньому рівні знаходяться 37,8% учнів, а низький рівень демонструють 14,7% респондентів.

Також, 32,8% учнів прагнуть самостійно знаходити вирішення проблемних навчальних ситуацій, які формують пізнавальні інтереси, кмітливість, естетичні погляди, незважаючи на складність, що засвідчує вміння передавати емоційний стан, власні переживання через художні образи.

Проте, більшість (38,6%) дітей вказали при цьому на певну ситуацію, яка виникає. І 28,6% школярів відзначили про бажання отримувати готові відповіді від вчителя та однокласників на уроках образотворчого мистецтва.

Відзначимо, що більшість школярів (40,1%) показують високий рівень пізнавальних інтересів і естетичного ставлення до образотворчого мистецтва

за емоційно-діяльнісним критерієм. Однак, 38,2% респондентів знаходяться на середньому рівні та 21,7% учнів демонструють низький рівень, що засвідчує потребу в систематичній роботі вчителя з розвитку емоцій під час виконання творчих практичних завдань образотворчого змісту.

Узагальнені результати дослідження стану естетичного виховання молодших школярів засобами образотворчого мистецтва подано на рисунку 2.4.

Рис. 2.4. Рівні естетичного виховання учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва

Відзначимо, що розподіл молодших школярів за рівнями естетичного виховання засобами образотворчого мистецтва наступний: 35,9% учнів демонструють високий рівень естетичного виховання, що засвідчує володіння пізнавальними інтересами дітей до визначення закономірностей в образотворчому мистецтві, взаємозв'язків між видами, виявлення естетичних ознак і властивостей об'єктів та явищ у різних умовах їх сприймання, прослідковується поєднання елементів творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва з опануванням нових і удосконаленням набутих умінь і навичок.

Більшість молодших школярів (38,6%) знаходяться на середньому рівні прояву естетичного виховання, не завжди виявляють продуктивну образотворчу активність на уроках, серед основних мотивів виявляються

пізнавальні інтереси, потреби, ціннісне ставлення та усвідомлення основ образотворчого мистецтва, а вміння передавати емоційний стан, власні переживання через художні образи потребує допомоги вчителя.

І 25,6% респондентів показали низький рівень естетичного виховання, коли в молодших школярів не проявляються пізнавальні інтереси до образотворчого навчального матеріалу на уроках, до нової інформації, цікавих фактів і явищ, діти не приймають активної участі в образотворчій діяльності.

Процес образотворчої діяльності школярів, відповідно з процесом пізнавальної діяльності, розпочинається з відчуттями та сприйманням. Під час здійснення цього процесу діти пізнають певні закономірності взаємозв'язку предметів, об'єктів і явищ, що не підлягають відчуттям і сприйманню. Конкретні уявлення про зображення створюються до початку практичної роботи. Потрібно при цьому зважати під час образотворчої діяльності на присутність таких розумових операцій як аналіз, систематизація, порівняння, узагальнення тощо.

Відповідно, в образотворчій діяльності розвивається та формується образне мислення, спостережливість, які поєднуючись з уявою є основою для розвитку мислення молодших школярів, і здійснюють вплив на розвиток естетичних почуттів.

Вчителю потрібно зважати на міжпредметні зв'язки образотворчого мистецтва з іншими навчальними дисциплінами. На уроках доцільно застосовувати різноманітну наочність як репродукції картин, ілюстрації, малюнки тощо, розвиваючи при цьому в дітей усвідомлення значущої ролі образотворчого мистецтва, розкриття багатого та неповторного потенціалу образотворчого мистецтва.

Основні положення, якими треба керуватися у процесі проведення практичної діяльності на уроках образотворчого мистецтва такі:

- різноманітність образотворчої діяльності, змістовне тісне спілкування з навколишньою дійсністю;

- сприймання образотворчого мистецтва як засобу естетичного виховання, збагачення творчого прагнення учнів;
- сприятлива комфортна атмосфера на уроках;
- вагомість особистого прикладу вчителя та доброзичливе ставлення до школярів.

У результаті проведення дослідження можемо відзначити, що естетичне виховання школярів найбільш ефективно, коли навчальні завдання для практичної діяльності підбираються індивідуально та чітко підкріплюються навчальним матеріалом. Звичайно, освітній і розвивальний потенціал уроків образотворчого мистецтва може втрачати вагомість, якщо молодші школярі не можуть виявити власної уяви, висловлювати через зображення погляди, задуми та почуття.

Під час виготовлення виробів або створення зображень школярі навчаються чітко визначати послідовність у виконанні завдання, поєднуючи знання з образотворчої грамоти та практичне втілення задуманого.

Для того, щоб полегшити практичну роботу школярів потрібне наслідування в діяльності, зазвичай, на початковому етапі складної діяльності, а надмірність у її використанні може знизити рівень образотворчої діяльності.

В організації навчання на уроках образотворчого мистецтва здійснюється формування навчальних пізнавальних умінь і навичок, розвиток творчої уяви учнів. Звичайно, сьогодні проведення уроків образотворчого мистецтва повинно бути дійсно творчого характеру. Оскільки творча діяльність сприяє вихованню в школярів естетичного ставлення до дійсності, поважного відношення до праці, стимулює прагнення до опанування знаннями.

В освітньому процесі створюється сприятливе середовище формування молодших школярів, він збагачений здатностями естетично виховувати дітей. Однак, проблема сьогодні у недостатньому вихованні підростаючого покоління саме в напрямі естетичного виховання. Відповідно, перед сучасною початковою освітою окреслюються завдання з готовності учнів до естетичного

сприймання, які здатні до самостійного оцінювання дійсності та вміннях здійснювати практичну образотворчу діяльність, враховуючи власні пізнавальні інтереси.

У процесі відбору навчального образотворчого матеріалу важливу роль відіграє визначення естетичної сутності різних художніх зображень, які чітко прослідковуються під час створення практичної роботи. Систематичність у засвоєнні мистецьких надбань сприяє в усвідомленні образотворчого мистецтва як духовної частини суспільства, вивчення учнями законів природи та навколишньої дійсності.

У проведеному дослідженні підтверджується, що естетичне виховання молодших школярів засобами образотворчого мистецтва, формування художньої індивідуальності, залучення їх до культурної спадщини образотворчого мистецтва сприятиме формуванню гармонійної різнобічно розвиненої особистості.

Проведене дослідження дозволяє зробити узагальнення, що естетичне виховання здійснюється поетапно в сукупності з визначеною системою методів навчання. Процес образотворчої діяльності здійснюється поетапно, обумовлюється віковими особливостями розвитку інтересів, творчої уяви та естетичними проявами молодших школярів.

Таким чином, результати констатувального експерименту демонструють, що естетичне виховання базується на пізнавальних інтересах учнів початкових класів та впливає на вирішення навчальних завдань образотворчого змісту. Серед особистісних проявів вагомими є допитливість і емоційне реагування на події у процесі навчання, які пов'язуються із зацікавленістю школярів, сприяють формуванню мотиваційно-ціннісних проявів та визначають спрямованість на цінності в суспільстві. Пізнавальні інтереси, які зазнають індивідуальних змін і розвиваються, впливають на навчальну діяльність школярів з образотворчого мистецтва.

2.2. Характеристика педагогічних умов естетичного виховання учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва

Естетичне виховання є складовою частиною освітнього процесу, визначається безпосередньою спрямованістю на формування здатності молодших школярів сприймати і перетворювати предмети, об'єкти навколишньої дійсності за законами краси в навчальній діяльності. Естетичне виховання відзначається формуванням естетичної свідомості та естетичної поведінки учнів.

Естетична свідомість є формою свідомості суспільства, яка базується на художньо-емоційному усвідомленні дійсності завдяки прояву естетичних почуттів, смаків, ідеалів, переживань, оцінок та ін. і чітко відображається в художній творчості й естетичних поглядах дітей.

Естетичними почуттями називаються особливі відчуття задоволення, які відчують школярі, коли сприймають красу у довкіллі та творах образотворчого мистецтва.

Естетичний смак виражає спроможність учнів правильно давати оцінки прекрасному, вміти виокремлювати дійсно красу в дійсності.

Естетичним ідеалом є уявлення школярів про красиве та прекрасне, до оточення, що є важливим у прагненнях.

Естетика поведінки відзначається в якостях прекрасного, у відповідних діях і вчинках учнів: у їхньому відношенні до суспільної праці, в зовнішньому вигляді та поведінці, у культурі спілкування та взаємодії з оточенням (М.Фіцула, 2006, с. 294).

У розумінні В. Мотузенко: «мета естетичного виховання – формування чуттєвої та емоційної сфери, що в свою чергу сприяє закріпленню знань та переводу їх у впевненість; розвиток уявлення, інтуїції, що необхідні в процесі творчої діяльності; формування естетичної здібності, що облагороджує усі інші здібності людини» (В. Мотузенко, 1996).

В. Томашевський, О. Клименко відзначають, що творчі здібності не є вродженими, оскільки сприймання навколишньої дійсності є необхідною умовою, при якій виникає естетичне виховання, а розвиток сприймання здійснюється під час предметної діяльності.

Сутність творчих робіт учнів у тому, що вони є необхідними етапом для розвитку активної та самостійної діяльності молодших школярів, є основними показниками та результатами пізнавальних інтересів. Включення дітей до практичної діяльності стає успішною умовою їхнього творчого ставлення.

В естетичному вихованні значущим є навчання школярів сприймати та усвідомлювати красу довкілля. При спостереженні прекрасного, учні не повинні залишатися байдужими, мають відчувати певні емоції до спостережуваних об'єктів дійсності, у результаті діти мають навчитися відрізняти справді прекрасне в оточенні.

У процесі естетичного сприймання в школярів мають виникати емоції, а серед завдань естетичного виховання є створення сприятливих умов для формування емоційного стану дітей. Різноманітне багатство емоційного стану учнів засвідчує їхній духовний стан.

Відповідно, педагогічними умовами естетичного виховання учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва є:

- збагачення змісту образотворчого мистецтва навчальними завданнями, які спрямовані на естетичне виховання учнів;
- організація систематичної практичної діяльності з естетичного виховання школярів засобами образотворчого мистецтва;
- урахування вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів;
- створення комфортної сприятливої атмосфери на уроках образотворчого мистецтва.

Серед найважливіших засобів естетичного виховання на молодших школярів виокремлюють види образотворчої діяльності як малювання

живописними та графічними матеріалами, ліплення пластичними матеріалами, аплікація.

Роль малювання під час навчання надзвичайна, оскільки малювання взаємопов'язане з іншими навчальними предметами в початковій школі, є підготовчою сходинкою у навчанні, потрібне для розвантаження школярів.

Важливим є діяльнісний підхід до навчання образотворчого мистецтва. Оскільки естетичні почуття повинні задовольнятися, естетичні враження від захоплення практичною діяльністю сприяє піднесенню настрою учнів, що розвиває їхню творчість.

Під час проведення уроків образотворчого мистецтва школярі мають можливість опановувати різні види образотворчої діяльності, вивчати різні художні технік, зокрема малювання та ліплення, що розкриває їхній творчий потенціал. Доцільно при можливості без корекції практичних робіт учнів вчителю також малювати разом з дітьми на папері або на класній дошці, способом безпосереднього наслідування можна передати особливості художніх технік і засобів образотворчого мистецтва.

Створений малюнок школярів може стати результатом втілення її задумів, переживань, учні можуть передати власні думки, почуття та хвилювання. Поступово процес малювання змінюється разом з індивідуальним розвитком дітей, з їхніми спостереженнями, під час запам'ятовування. Відповідно, почуття краси глибше охоплюють уявлення молодших школярів і впливають на їхні малюнки.

Важливо вчителю звертати увагу на роботу з фарбами та кольорами, оскільки треба розвивати кольорову пам'ять в учнів і привчати їх до точності під час передавання кольорів у композиціях. У таких випадках доцільним буде використання образотворчих вправ, які впливають на розвиток візуального сприймання та зорової пам'яті, проявів певних вражень від побаченого.

У практичній діяльності молодших школярів більше приділяти уваги потрібно естетичному сприйманню, яке можна розподілити на:

- естетичне сприйняття навколишньої дійсності;

– естетичне сприйняття творів образотворчого мистецтва.

В оточенні краси учні почувають себе комфортно, для них краса є зрозумілою і привабливою, краса може впливати на настрій школярів, сприяє культурі взаємин і поведінки. Тому потрібно також приділяти увагу на оформлення аудиторій для уроків образотворчого мистецтва.

Серед джерел естетичних впливів на молодших школярів виокремлюється власне природа у своїй неймовірній красі при милуванні квітами, метеликами, красою дерев, листям, співом птахів, у переливанні хвиль на воді, в різноманітних кольорах довкілля, у прекрасних краєвидах (С.Русова, 1997, с.231).

Вчитель має проводити навчальну діяльність так, щоб увага учнів концентрувалася на ньому, впливати на їхні переживання краси довкілля у будь-яку пору року.

Тому, крім естетичного сприйняття навколишньої дійсності педагог повинен розвивати у молодших школярів естетичні відчуття у творах образотворчого мистецтва, оскільки у цьому віці учням ще складно самостійно сформувати естетичні смаки.

Важливим на уроках образотворчого мистецтва є формування в школярів естетичних суджень при вивченні конкретної теми, створенні зображення, бесіди з учнями, коли звертається увага на естетичні засоби, якими є кольори, особливості зображення, освітлення, подібність образів до предметів і явищ довкілля, знаходження відмінностей між природою та образотворчим мистецтвом.

Зазначене може збагатити учнів певними естетичними враженнями від краси та захоплювати їхню уяву, формувати глибокі почуття, прагнення, бажання в поведінці, створювати у практичній діяльності прекрасне на уроках при використанні образотворчого матеріалу, ознайомлювати з образотворчим мистецтвом.

У малюнках учні висловлюють свої переживання, вони є своєрідним самостійним висловлюванням. Відповідно художньою цінністю малюнка є

демонстрація найбільш захоплюючих вражень школярів. Вчителі мають підтримувати самостійну творчу діяльність учнів для виявлення творчих здібностей, оскільки це надзвичайно важливо для особистісного розвитку.

Під час вивчення образотворчого мистецтва відбувається набуття знань, уявлень, умінь, які базуються на духовному розвитку школярів, складовими елементами виокремлюються творчі здібності, естетичне самовдосконалення, поважне ставлення до культури, що є основою сучасного розвитку освіти з образотворчого мистецтва.

І.Демченко відзначає: «складною є проблема формування в школярів сприйняття мистецтва. Щоб сприймати художній чи музичний твір, треба мати елементарну теоретичну підготовку. Краще сприймається те, що зрозуміле, про що є певні знання. Цей принциповий підхід слід узяти за основу при використанні в естетичному вихованні образотворчого мистецтва» (І.Демченко, 2002).

Коли в учнів сформовані естетичні смаки та ідеали, наявна здатність сприймати прекрасне в довкіллі, його оцінювати, надають можливість школярам зрозуміти сутність краси. Під час сприймання прекрасного, аналізу побаченого, при порівнянні з раніше відомим, учні можуть оцінити певні ознаки краси. Відповідно, рівень розвитку естетичного мислення учнів знаходиться в залежності від умінь проводити певні мисленнєві операції та розумового виховання (О.Біда, 2002, с.23).

Також, при формуванні естетичного сприймання, естетичних смаків під час естетичного виховання в молодших школярів відбувається сформованість естетичне ставлення до навколишнього світу та оточення. Учні повинні милуватися красою довкілля та художніми пам'ятками, а також їх оберігати та захищати.

Вагому роль у процесі виховання дітей відіграє формування естетики поведінки, що проявляється в акуратному зовнішньому вигляді, у дотриманні гарних манер, розвитку вмінь невимушено поводитися, естетично та

культурно проявляти власні емоції. Вказані якості поєднуються з виявленням естетичного ставлення учнів.

Естетичне виховання молодших школярів базується на використанні різних джерел, а саме:

- творів образотворчого мистецтва, при спостереженні репродукції картини чи скульптурних творів, які є втіленням дійсності, у дітей відбувається розвиток сприймання, фантазії, уяви, вони мислять, фантазують уявляють зображуване, можуть бачити в зображенні певні образи, характери та події;

- музичних творів, які відтворюють навколишній світ завдяки мелодіям, інтонаціям, тембру, впливають на емоційний та чуттєвий стан учнів, їхню поведінку;

- художньої літератури, серед основних естетичних виражень у літературі виокремлюють слово, що є засобом висловлення певного ставлення в літературних творах і має художню силу, у словесному образі знаходиться основа понять та сприймання здійснюється розумовими силами, тому визначається значний вплив слова на розвиток інтелектуальних здібностей школярів;

- театрального мистецтва, кіно, телебачення, цінність яких у змісті та об'єднанні складових елементів різних видів мистецтва: образотворчого мистецтва, літературного, музичного, хореографічного;

- поведінки та діяльності учнів, коли позитивні дії та вчинки, успішність у навчанні, суспільній праці, художній практичній діяльності мають бути предметами для обговорення з естетичних поглядів;

- природи, її краси в різноманітності та гармонії кольорів, мелодійних звуків, форм, закономірностей у зміні явищ, які спостерігаються в навколишній дійсності;

- фактів, подій життя суспільства, коли дії та вчинки учнів, краса їхніх відносин з оточуючими, духовне наповнення, культура спілкування та поведінки, досконалість обговорюються з дітьми;

– оформлення побутових умов, в яких учнів залучаються до створення естетичних умов в закладі освіти та позанавчальний час (О.Колесник, 1997).

В естетичному вихованні важливе значення має оточення молодших школярів. Відповідне естетичне оформлення домашнього побуту, наявність художніх творів, техніки, родинних традицій, коли обговорюються мультфільми, фільми, телепередачі, прочитані книги, проведення сімейного відпочинку на природі, відвідування театральних вистав сприяють створенню успішних умов для формування естетичних смаків учнів.

В. Мотузенко відзначає: «одним з головних шляхів естетичного виховання в школі є навчальна робота. У багатьох школах створено малі академії мистецтв, товариства народних умільців, школи і класи мистецтва; учителі проводять подорожі до витоків рідного слова, уроки на природі, години улюбленої праці, творчості, уроки емоційної культури, мистецтвознавства, мандрівки» (В. Мотузенко, 1996, с.52).

Таким чином, гармонійність і різнобічність розвиненої особистості мають здатність поєднувати естетичну, розумову та морально-етичну сфери. Зазначена сукупність може бути передумовою в подальшому розвитку учнів, сформованості їхньої свідомості, їхнє духовне збагачення, стійкі переконання та естетичне виховання, формування особистості, що прагне до прекрасного, та має залишатися гуманною в життєдіяльності.

Серед завдань уроків образотворчого мистецтва виокремлюється навчання малюванню школярів, опанування естетичними цінностями, які розвиваються при ознайомленні з художніми надбаннями, формування естетичної культури.

Особливості уроків образотворчого мистецтва у його побудові за законами образотворчого мистецтва та здійсненні проблем естетичного виховання. Оскільки естетичний досвід суспільства прослідковується в художній і образній формі та є сутністю образотворчого мистецтва. Також важливим є міжособистісне спілкування на уроках, яке опирається на потребу у спільній праці, творчості між учасниками освітнього процесі.

На уроках образотворчого мистецтва необхідно створювати особливу емоційну атмосферу захоплення, яка може бути досягнена за допомогою вербальних засобів, діалогічного спілкування з дітьми, наочних образів, дидактичних ігор, музичних і літературних творів.

Використання різних засобів наочності сприяє захопленню та бажанню створювати малюнки в учнів. Відповідно, спілкування з приводу образотворчого мистецтва, прояви емоційного стану до певної теми є найважливішими на уроках.

В образотворчій діяльності потрібно влаштовувати справжні кольорові святкові дієства, прикрашати клас квітами, які створюватимуть святкову атмосферу, захоплення, бажання спостерігати красу довкілля. Краса живих квітів здатна впливати на учнів, викликати милування, є головним емоційним прагненням до творчого самовираження (М.Кириченко, 2002).

Крім того, на уроках образотворчого мистецтва потрібно здійснювати вирішення пізнавальних завдань, вчитель має слідкувати як учні сприймають та усвідомлюють навчальний матеріал.

Під час спостереження за молодшими школярами дуже важливо спрямовуватися на відповіді учнів у пропонованих бесідах, на їхнє сприймання художніх образів, оскільки саме у відповідях прослідковуються відгуки про все, що діти змогли побачити та почути на уроці, особливості їхнього емоційного сприймання.

На уроках образотворчого мистецтва вчителю потрібно створити такі умови, щоб школярі мали можливість висловлювати власні думки та погляди, були впевнені, що їх будуть слухати. Оскільки прагнення до опанування образотворчого мистецтва прокладається завдяки життєвому досвіду.

У практичній діяльності відбувається шлях від мистецтва до тем з життя, відповідно, робиться узагальнення робіт учнів як показників глибокого засвоєння змісту навчального матеріалу та вмінь його поєднувати з емоційним станом і ставленням до об'єктів дійсності.

Потрібно з початку навчання ознайомлювати молодших школярів з красою довкілля, розуміння ними предметного світу, який не має залишитися непоміченим для учнів, пояснювати важливість взаємозв'язку життєдіяльності та образотворчого мистецтва, демонструвати різноманітні художні твори, їхнє значення для людини та суспільства. Відповідно, твори образотворчого мистецтва, які створені художниками заслуговують на особливе відношення, уважність, здатність милуватися, захоплюватися красою художніх образів. Формувати таке відношення потрібно чітко та цілеспрямовано.

2.3. Методичний інструментарій естетичного виховання молодших школярів засобами образотворчого мистецтва

Під час впливу образотворчого мистецтва на розвиток молодших школярів збільшується діапазон їхніх зорових вражень і творчих спроможностей, якісно ускладнюється структура візуального та естетичного сприйняття та уявлень, додається певне усвідомлення та перевтілення творів образотворчого мистецтва. У таких випадках учнів не пасивні спостерігачі дійсності та зорових ефектів, а мають здатність адекватно оцінити естетичні та художні ознаки, властивості художніх творів, сміливо передавати власні почуття при створенні самостійних творчих робіт.

Можливості образотворчого мистецтва як педагогічного засобу в основі освітнього процесу впливають на виховання естетичного ставлення учнів, їхньої естетичної свідомості.

Відзначимо, що естетичне ставлення, сприймання, естетичні почуття, оцінки, судження, смаки, ідеали, потреби, а також наявний творчий потенціал виявляється в практичній образотворчій діяльності молодших школярів та сприяє суттєвим змінам у проявах переконань, естетичній поведінці, може вплинути на суб'єктів естетичної діяльності, розвиває сукупність творчих здібностей учнів.

Головним на уроках образотворчого мистецтва є виховання пізнавального інтересу до художніх творів, розвиток шанобливого ставлення до творів образотворчого мистецтва, поступове виховання до спроможності їхнього естетичного сприймання. Під час розгляду картин чи скульптурних творів, потрібно зацікавлювати школярів змістом зображеного, вчити впізнавати відомі предмети, об'єкти та явища, ознайомлювати з раніше невідомими.

У процесі сприймання творів образотворчого мистецтва та їх впливу учні можуть усвідомлювати об'єкти та явища навколишньої дійсності, отримувати певні уявлення про прекрасне, їхню доцільність і виразність, навчаються творчому сприйманню гармонійного життя.

Для естетичного сприймання характерним є внутрішнє хвилювання того, що має бути сприйняте, наявна зацікавленість об'єктами, позитивне ставлення до предметів зображення. При цьому засобами виразності для художника є кольори, лінії, форми, об'єми тощо. У творах декоративно-прикладного мистецтва особливими є створення орнаментів, візерунків, краси кольорових сполучень.

Важливою є взаємозалежність, коли сприймання молодшими школярами засобів виразності в художніх творах, які застосовувалися художниками, допомагають глибше розкрити для учнів змістову частину творів образотворчого мистецтва, продемонструвати багатство задумів і почуттів майстрів, а в результаті відбувається більше вираження емоційних відгуків у дітей (Л.Масол, 2006).

Відзначимо такі методи та прийоми естетичного виховання на уроках образотворчого мистецтва:

- розгляд художніх творів, репродукцій картин, ілюстрацій, скульптурних виробів, творів декоративно-прикладного мистецтва, на уроці вивчаються переважно твори одного виду образотворчого мистецтва;
- виставки найкращих художніх творів до конкретної теми або виду образотворчого мистецтва;

- екскурсії до музеїв, виставкових залів для ознайомлення з творами образотворчого мистецтва, перегляд навчального матеріалу для сприймання та усвідомлення його змісту;

- самостійне вивчення школярами творів образотворчого мистецтва на уроках і в позанавчальний час (І.Демченко, 2002).

Підтримка пізнавального інтересу до образотворчого мистецтва як одного з важливих елементів естетичного виховання та художньо-творчої активності в діяльності, включає ознайомлення школярів з різноманітними художніми матеріалами та техніками, пропонування спробувати попрацювати з ними, зрозуміти сутність техніки, способи виготовлення художніх творів.

До художнього та естетичного середовища належить різноманітний художній матеріал, який можна використати у процесі створення зображень, зокрема фарби, папір, олівці, картон, фломастери, глина, тісто, пластилін, кольоровий папір, бісер, тканини, стрічки, нитки, природний матеріал та ін.

Навколишня дійсність є неповторним середовищем багатства та різноманітності своїх кольорів і форм, є основою безлічі художніх творів. Доцільними є уроки образотворчого мистецтва форми навчання, які узагальнюють та закріплюють вивчений матеріал, можуть захоплювати та викликати активність школярів:

- уроки-подорожі, які складаються зі змагань команд за право бути командою знавців образотворчого мистецтва. Такі уроки допомагають учням яскраво проявити свою цікавість, ерудицію, уяву, фантазії тощо;

- уроки-вистави, на яких діти отримують творчі навчальні завдання, зміст яких з використанням різних ляльок, виготовлених дітьми, продемонструвати лялькову виставу.

В естетичному вихованні важливими методами на уроках образотворчого мистецтва є дидактичні та сюжетно-рольові ігри, які сприяють естетичному натхненню школярів, розвивають пізнавальні інтереси до образотворчого мистецтва, підвищують естетичний рівень учнів, зокрема такі:

- «Вдивися та розкажи», «Рамка з натюрмортом», «Знайди картину», «Я-екскурсовод»;
- «Скульптор і глина», «Згадати все», «Скульптура ожила» та ін. (див. Додаток В) (Н.Кульчинська, 2003).

У процесі роботи з художніми матеріалами доцільно застосовувати різні образотворчі вправи: «Чарівні перетворення кольорових плям», «Що вміє лінія?», «Що вміє природний матеріал?» та ін., які сприятимуть самотійним шляхам створення образів учнями. Маючи досвід використання практичних вправ, школярі стають більш самотійними, а образотворча діяльність насичується творчими елементами.

Під час ознайомлення з художніми матеріалами та інструментами вчителям потрібно застосовувати різноманітні казкові сюжети: «Казка про фарбу», «Вправний пензлик», «Вигадлива глина», «Примхливий олівець», «Секрети паперу», «Пластилін-чарівник» та ін.

За допомогою казок учитель може оживлювати предмети, з якими працюють школярі, викликати в них позитивні емоції, захоплення діяльністю, усвідомлення властивостей, правильних умов зберігання та використання у власній праці. Звичайно, потрібно розвивати в учнів культуру застосування художніх матеріалів, що є важливою частиною вивчення образотворчого мистецтва.

Сутністю творчої уяви, яка розвивається під час прослуховування казок, їх переказів та інсценізацій, є сприяння школярам долучитися до активного стану творчої взаємодії з художніми матеріалами, творчого задоволення практичною діяльністю. Створюючи певний художній образ за допомогою художніх матеріалів та мови образотворчого мистецтва, матеріал відіграє активну роль у характерних особливостях художнього образу, втілює чіткі задуми та може розкрити власну красу довкілля.

З використанням художніх матеріалів тісно пов'язується система зображувальних і виражальних засобів, які є характерними для видів образотворчого мистецтва, його художньої мови. Звичайно, у кожному виді

образотворчого мистецтва розкривається художній образ, мовою яка йому властива. Знання мови образотворчого мистецтва сприяє більш глибокій оцінці художніх переваг творів, усвідомлення задумів художника, сприймання та переживання його змістового наповнення, удосконалення власної образотворчої діяльності.

Відповідно, в процесі естетичного виховання доцільно розглянути основні види образотворчого мистецтва та їхні засоби виразності під час створення художніх образів.

Графіка є видом образотворчого мистецтва, який включає малюнки та друковані художні твори, в основі яких виокремлюється мистецтво рисунку. В основі графіки є лінії та контрастні кольори чорного та білого. Також в графіці застосовуються штрихи, крапки та плями. Самостійним засобом виразності у графіці є колір, а також має значення фон паперу.

Доцільно у графіці здійснювати начерки з натури, створювати ескізи живописних творів, скульптурних виробів, архітектурних споруд тощо.

За призначенням графіка поділяється на такі види: станкова, якими є самостійні графічні твори, книжкова містить ілюстрації, прикладна або дизайн, плакати та сучасна комп'ютерна графіка.

За техніками виконання графіка включає малюнок і друковану графіку. До друкованої графіки відносяться різні види гравюр, що означає відбиток на папері.

У графіці особливе місце виокремлюється для необразотворчих елементів: декоративних мотивів, орнаментів. Важливою особливістю у графіці є спроможність миттєво реагувати на відтворення актуальних подій, тиражувати графічні твори, послідовно розкривати зміст гравюр.

Живопис є таким видом образотворчого мистецтва, в якому твори образотворчого мистецтва виготовляються за допомогою фарб, які наносяться на площину.

При створенні художніх образів в живописі основним засобом виразності є колір, а також виразність відтінків кольорів і характеру фактури,

що відтворює гнучкість художньої мови, передає на площині багатство кольорів, об'ємність різних предметів і об'єктів, їх якісну природу, глибинність простору, властивості середовища (Н.Стецько, 2005, с.18).

Живопис класифікується за призначенням і характером створення художніх образів на:

- монументально-декоративний, а саме розписи, панно, що беруть участь в поєднанні з архітектурними спорудами;
- станковий або картина, які мають самостійне призначення за характером створення;
- декоративний, який включає ескізи театральних декорацій, костюмів, атрибутів тощо;
- іконопис і мініатюра.

Живопис за характером матеріалів та технологічними засобами поділяється на: олійний, з водяними фарбами на площині, темперний, клейовий, на воску, емаль, живопис керамічними фарбами, силікатними фарбами, акриловий на водній основі.

З живописом безпосередньо поєднані мозаїка та вітраж, які призначені для виконання таких самих зображувальних і декоративних завдань, які належать монументальному живопису. У створенні творів живопису застосовуються акварельні, гуашеві фарби, а також пастель і туш.

Скульптура є видом образотворчого мистецтва, який заснований на принципах об'ємного зображення предметів, об'єктів дійсності. Тому об'єктами зображень у скульптурі є людина, тваринний і рослинний світ, побутові речі тощо.

Основними засобами виразності в скульптурі відзначаються:

- особливості розташування фігури в просторі;
- здатність передати рухи фігури, жестів;
- світлотінь предметів, яка посилює їх форму;

- створення об'єму і візуальний ефект відношень і пропорцій, які є специфічними;

- передавання характеру силуету фігур.

Скульптурні твори відрізняються за художніми матеріалами та технікою створення художніх образів з використанням:

- м'яких матеріалів як глини, пластиліну, воску, тіста та ін. для ліплення, а інструментами переважно є стеки;

- твердих матеріалів як різних каменів, дерева тощо, які піддаються обробці методом висікання або різьби та металевими інструментами;

- матеріали, які можуть бути рідкого та твердого стану як метали, гіпс тощо, їх застосування у відливанні скульптурних творів спеціально виготовленими формами.

Декоративно-прикладне мистецтво є видом образотворчого мистецтва, який включає окремі галузі творчості, які спрямовуються на створення художніх витворів для прикрашання побуту. Творами декоративно-прикладного мистецтва є прикраси, тканини, одяг, меблі та ін.

Усі вироби декоративно-прикладного мистецтва класифікуються за матеріалами їх створення: керамічні, текстильні, металеві, дерев'яні, з каменю тощо, та технікою їх виготовлення: декоративний розпис, вишивка, ткацтво, килимарство, різьблення та ін.

Зумовлюється така класифікація вагомою роллю конструктивної основи декоративно-прикладного мистецтва та його поєднанням з конкретним виробництвом. Відповідно, декоративно-прикладним мистецтвом виконується подвійна функція, яка охоплює сфери виготовлення як матеріальних, так і духовних художніх цінностей (Е.Белкіна, 2001, с.38).

При створенні художніх образів у декоративно-прикладному мистецтві важливе значення має краса матеріалів, гармонійне поєднання пропорційних частин, ритм у структурі виробу, і звісно декор. Завдяки декору речі побуту перетворюються на витвори образотворчого мистецтва, оскільки декоративне

прикрашання може змінити форму та допомогти у створенні художнього образу. Під час створення декору досить широко застосовуються засоби образотворчого мистецтва з різних видів скульптури, живопису, графіки, та особливим є використання орнаменту.

Поєднуючи засоби образотворчого мистецтва та орнамент, можна створювати різноманітний декор і використовувати їх як формоутворюючі елементи. Також орнаменти або візерунки є основою для створення форми виробу. Декоративно-прикладне мистецтво є мистецтвом, в якому діють художня та практична функції призначення художніх виробів.

Використання засобів образотворчого мистецтва на уроках образотворчого мистецтва сприятиме розвитку художньо-естетичного середовища молодших школярів, насичуватиме різноманітними художніми матеріалами для практичної діяльності при вивченні образотворчого мистецтва, з опорою на принцип креативності, вільного вибору, спільної творчості, актуалізації образного мислення, творчої уяви та фантазії, підвищенню пізнавального інтересу до дійсності, саморозвитку та самовдосконаленню, появі творчих ідей.

Таким чином, сучасний стан навчання образотворчого мистецтва базується на визначених здобутих знаннях уміннях і навичках у мистецькій галузі, а також на естетичному вихованні молодших школярів, розвитку культури образного мислення, здатності знаходити та швидко застосовувати необхідну навчальну інформацію з образотворчого мистецтва у власній творчій діяльності.

Висновки до другого розділу

Дослідження проблеми естетичного виховання молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва здійснюється з опорою на поняття творчості, творчої діяльності учнів, теорію особистісного розвитку та визначається системою естетичної вихованості дітей, базується на сукупності

пов'язаних між собою критеріїв: мотиваційно-ціннісному, когнітивному та емоційно-діяльнісному з критеріями та показниками, які їм відповідають.

Результати констатувального експерименту демонструють, що естетичне виховання базується на пізнавальних інтересах учнів початкових класів та впливає на вирішення навчальних завдань образотворчого змісту.

Серед особистісних проявів вагомими є допитливість і емоційне реагування на події у процесі навчання, які пов'язуються із зацікавленістю школярів, сприяють формуванню мотиваційно-ціннісних проявів та визначають спрямованість на цінності в суспільстві. Пізнавальні інтереси, які зазнають індивідуальних змін і розвиваються, впливають на навчальну діяльність школярів з образотворчого мистецтва.

Педагогічними умовами естетичного виховання учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва є:

- збагачення змісту образотворчого мистецтва навчальними завданнями, які спрямовані на естетичне виховання учнів;
- організація систематичної практичної діяльності з естетичного виховання школярів засобами образотворчого мистецтва;
- урахування вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів;
- створення комфортної сприятливої атмосфери на уроках образотворчого мистецтва.

Методи та прийоми естетичного виховання на уроках образотворчого мистецтва такі: розгляд художніх творів, репродукцій картин, ілюстрацій, скульптурних виробів, творів декоративно-прикладного мистецтва, на уроці вивчаються переважно твори одного виду образотворчого мистецтва; виставки найкращих художніх творів до конкретної теми або виду образотворчого мистецтва; екскурсії до музеїв, виставкових залів для ознайомлення з творами образотворчого мистецтва, перегляд навчального

матеріалу для сприймання та усвідомлення його змісту; самостійне вивчення школярами творів образотворчого мистецтва на уроках і в позанавчальний час

До художнього та естетичного середовища належить різноманітний художній матеріал, який можна використати у процесі створення зображень, зокрема фарби, папір, олівці, картон, фломастери, глина, тісто, пластилін, кольоровий папір, бісер, тканини, стрічки, нитки, природний матеріал та ін.

ВИСНОВКИ

Здійснивши дослідження з проблеми естетичного виховання учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва, можна зробити висновки.

1. Проаналізовано, що у суті мистецтва міститься художній і виховний потенціал, оскільки естетичні інтереси, потреби, ідеали, емоційний стан особистості переважають над інтелектуальними зусиллями у процесі формування духовних і загальнолюдських цінностей, сприйняття навколишньої дійсності.

Образотворче мистецтво як вид мистецтва є унікальним при вирішенні художніх і духовних завдань становлення та розвитку школярів, що зумовлюється сутністю сприймання змісту образотворчого мистецтва, а також специфікою прояву образотворчої діяльності дітей, яка є досить доступною емоційно захоплюючою формою творчості.

Мета естетичного виховання засобами мистецтва визначається як формування естетичних інтересів, смаків, ідеалів, потреб і прагнень до образотворчої діяльності та творчості під час вивчення навколишньої дійсності.

2. Розкрито, що виховання естетичних почуттів здійснюється при розумовому розвитку молодших школярів, а наявні естетичні емоції супроводжують напруження розумових сил учнів. Відповідно у результаті прослідковується органічне поєднання естетичних переживань і пізнавальних дій. Сприймання краси в довкіллі може пробуджувати зацікавленість, думки, наповнювати естетичним та інтелектуальним змістом, спонукати до творчої діяльності.

Вплив образотворчого мистецтва відзначається на розвитку елементів творчого мислення молодших школярів як прояв уяви, образності, фантазування, які здатні активізувати емоції та відчуття дітей, розвинути образне та асоціативне мислення. Процес творчості та навчальні завдання

допомагають у задоволенні одночасно естетичних, пізнавальних і моральних інтересів і потреб учнів початкової школи.

Під час реалізації творчості в пізнавальній навчальній діяльності здобуті знання є естетичною, морально-етичною цінністю також. Процес творчості в освітньому процесі насичує легкістю та радістю навчання в початковій школі.

Стимулювання та розвиток образотворчої діяльності на уроках мистецтва сприяє створенню особливої естетичної гармонії у вивченні мистецтва, вихованню в молодших школярів вагомих моральних і духовних потреб, прагнень до краси та формування художньої культури.

3. Визначено компоненти, критерії та показники естетичного виховання учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, емоційно-діяльнісний. Відповідно, окреслено три рівні естетичного виховання: низький, середній і високий.

За результатами констатувального експерименту відзначимо необхідність виокремлення та обґрунтування сприятливих педагогічних умов, ефективних методів, прийомів і засобів в діяльності педагогів під час естетичного виховання учнів початкових класів.

4. Обґрунтовано, що покращення естетичного виховання здійснюється при розподілі навчальних завдань з образотворчого мистецтва, а їх вирішення має на меті сформувати певний рівень естетичної та творчої особистості.

В естетичному вихованні значущим є навчання школярів сприймати та усвідомлювати красу довкілля. При спостереженні прекрасного, учні не повинні залишатися байдужими, мають відчувати певні емоції до спостережуваних об'єктів дійсності, у результаті діти мають навчитися відрізняти справді прекрасне в оточенні.

Педагогічними умовами естетичного виховання учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва є:

– збагачення змісту образотворчого мистецтва навчальними завданнями, які спрямовані на естетичне виховання учнів;

- організація систематичної практичної діяльності з естетичного виховання школярів засобами образотворчого мистецтва;
- урахування вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів;
- створення комфортної сприятливої атмосфери на уроках образотворчого мистецтва.

Здійснене дослідження не вичерпує вирішення інших аспектів досліджуваної проблеми, особливого значення набувають проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів у здійсненні педагогічної діяльності з естетичного виховання на уроках образотворчого мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверянова, Н. (2001). Образотворче мистецтво: стан і проблеми вивчення. *Рідна школа*, 1, 53-54.
2. Алексахін, Н. (1998). Ознайомлення з культурою кольору на заняттях з образотворчого мистецтва. *Дошкільне виховання*, 3, 23-27.
3. Андрущенко, І. (2005). Творча діяльність як основа формування естетичної культури особистості. *Рідна школа*, 8, 43-45.
4. Бабіч, Т. (2007). Що таке творчість? *Психолог*, 18-19, 3–10.
5. Барвінок, І. (1999). Визначення рівня розвитку естетичної культури у школярів. *Початкова школа*, 5, 59-61.
6. Белкіна, Е. (2001). Виховання мистецтвом. *Мистецтво та освіта*, 2, 36-38.
7. Беланова, Р. (2001). Українська національна ідея – висока духовність особистості. *Початкова школа*, 6, 12-15.
8. Бержанір, Г. (2000). Творить красу. *Початкова школа*, 10, 25.
9. Біда, О. (2002). Роль малюнків на уроках. *Мистецтво і освіта*, 4, 23-25.
10. Божко, Л.М. (1997). Виховання дитячої уяви у художніх образах. К.: Либідь, 108.
11. Васильєва, О., Поклад, І. (2002). Розвиток творчої особистості дитини в образотворчій діяльності. *Мистецтво та освіта*, 2, 42-43.
12. Волинець, Л.В. (2002). Мистецька освіта в школі. *Мистецтво і освіта*, 3, 14-17.
13. Волкова, Н.П. (2001). Педагогіка: посібник. К.: Академія, 576.
14. Волошина, Н.Й. (1996). З теоретичних засад естетичного виховання учнів засобами мистецтва. *Педагогіка і психологія*, 3, 9-18.
15. Воронова, Е. (2006). Обдарованість: діагностика та система роботи зі здібними дітьми. *Психолог*, 25, 5–37.

16. Гіптерс, З. (2001). Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання. *Рідна школа*, № 9, 60–63.
17. Глобчак, В. (2004). Особистісно-орієнтоване навчання і виховання молодших школярів на уроках у початковій ланці. *Рідна школа*, 4, 19-20.
18. Гончаренко, С. У. (1997). Український педагогічний словник. К.: Либідь, 375.
19. Горобець, Н. (1999). Формування естетичних почуттів у молодших школярів засобами мистецтва. *Рідна школа*, 11, 46-49.
20. Демченко, І. (2002). Творчий розвиток молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. *Рідна школа*, 6, 62-64.
21. Демченко, І. І. (2002). Вплив образотворчого мистецтва на творчий розвиток учнів початкових класів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць*. Вип. 2. 99–104.
22. Демченко, І. І. (2003). До питання розвитку художньої творчості учнів початкової школи. *Рідна школа*, № 2, 45–47.
23. Естетичне виховання (густосологія): методичні рекомендації. (2004). Запоріжжя, 42.
24. Єрьоміна, О., Сердюк, І. (2000). Формування естетичного сприйняття творів мистецтва: з досвіду роботи. *Мистецтво та освіта*, 1, 39-41.
25. Зеличенко, А. (1996). Психологія духовності. М., 1996.
26. Калашник, Н.Г. (2004). Густосологія: Теорія і практика формування естетичних смаків. Запоріжжя, 267.
27. Калініна, Е. (2002). Інтегровані уроки з образотворчого мистецтва. *Початкова школа*, 2, 37-38.
28. Кардашов, В. М. (2007). Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва: навч. посібник. К.: Слово, 296.
29. Кириченко, М. А. (2002). Основи образотворчої грамоти: Навч. посібник. К.: Вища школа, 190.

30. Клименко, О.О. (1997). Розвиток учнів на уроках образотворчого мистецтва. *Нові технології навчання*. К. Вип.19. С.237-239.
31. Клименко, В. (2003). Умови творчого розвитку особистості. *Завуч*, 33, 11-14.
32. Колесник, О. (1997). Втілюючи програму естетичного виховання. *Рідна школа*, 6, 67-68.
33. Колесніков, П.М. (2004). Естетика: навчальний посібник. К.: Інтер, 208.
34. Коновець, С. В. (2000). Образотворче мистецтво в початковій школі. К.: Знання, 80.
35. Конопко, О. (2000). Перші кроки до мистецтва. *Початкова школа*, №3, 25–28.
36. Котляр, В. П. (2006). Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей. К.: Кондор, 200.
37. Крутецкий, П.А. (1987). Эстетическое воспитание. М.: Знание, 234.
38. Кульчинська, Н.Л., Кульчинська, А.А. (2003). Ігри в музеї. *Чоловічок*, 1.
39. Левченко, Т.И. (1995). Современные дидактические концепции в образовании. К.
40. Лещенко, М.П. (1996). Сучасні зарубіжні концепції естетичного виховання. *Педагогіка і психологія*, 12, 171-178.
41. Лихачов, Б.Т. (1985). Теория эстетического воспитания школьников: учеб. пособие. М.: Просвещение, 176.
42. Лозовий, В.О. (2005). Основи естетики. К.: Вища школа, 275.
43. Лук'яненко, М.С. (2002). Розвиток творчого мислення молодших школярів. *Обдарована дитина*, 5, 16-17.
44. Любарська, Л., Вовк, Л. (2001). Специфіка роботи з програмою з образотворчого мистецтва. *Початкова школа*, 11, 53-55.
45. Любарська, Л. (2002). Уроки образотворчого мистецтва *Початкова школа*, №9, 50–55.

46. Мандзій, П. О. (2001). Вплив образотворчого мистецтва на інтелектуальний розвиток учнів. К.: Наук. світ, 245.
47. Масол, Л. М. (2006). Методика навчання мистецтва у початковій школі: пос. для вчителів у початковій школі. Х.: Ранок, 256.
48. Мацкевич, М. (1998). Зайди у світ мистецтва: програма естетичного виховання. *Дошкільне виховання*, 4, 16-22.
49. Мельничук, М. (1996). Концептуальні засади духовного розквіту дітей. *Дошкільне виховання*, 10, 23-25.
50. Мірчук, М., Мірчук, З. (2005). Уроки образотворчого мистецтва. *Початкова школа*, 2, 26-28.
51. Мотузенко, В. (1996). Виховна роль уроків образотворчого мистецтва. *Рідна школа*, 10, 51-54.
52. Омельченко, Ж. (1996). Загальнолюдські цінності в духовній культурі суспільства. *Рідна школа*, 4, 10-14.
53. Омельчук, І. В. (2003). Творчість у контексті розвитку людини. К.
54. Рагозіна, В. (2001). Особистісно-зорієнтований підхід до діагностики розвитку учнів у процесі художньо-естетичного виховання. *Рідна школа*, 1, 50-53.
55. Редчук, Г.С. (2003). Бесіди з образотворчого мистецтва. *Початкова школа*, 1, 19-23.
56. Рід, Г. (1998). Проєкт концепції єдиної системи естетичного виховання у загальноосвітніх школах України. *Мистецтво та освіта*, 1, 2-7.
57. Русова, С.Ф. (1997). Вибрані педагогічні твори. У 2-х книгах. К.: Либідь, 269.
58. Савченко, О. Я. (1998). Розвивай свої здібності. Навчальний посібник для молодших школярів. К.: Освіта, 180.
59. Савченко, О.Я. (2002). Дидактика початкової школи. К.: Абрис, 368.
60. Семенихіна, С. (2004). Графічні техніки в школі. *Мистецтво та освіта*, 4, 39-40.

61. Сирітка, Г. (2002). Виховання естетичних поглядів молодших школярів. *Початкова освіта*, 13, 8.
62. Стасюк, Н. А. (2009). Естетичне виховання молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. *Педагогічні науки*, 5, 23–31.
63. Стецько, Н. (2005). Розвиток художньої уяви на уроках образотворчого мистецтва. *Початкова школа*, 1, 16-19.
64. Сухомлинський, В. О. (1987). Школа і природа. Твори у 5 т. К. Т. 5. 549.
65. Томашевський, В. (2000). Проблема та умови організації творчої роботи на уроках образотворчого мистецтва. *Рідна школа*, 9, 66-67.
66. Томашевський, В. (2000). Розвиток творчих здібностей учнів на уроках образотворчого мистецтва. *Рідна школа*, 4, 48-49.
67. Тушева, В.В. (1995). Естетичне виховання в школі. *Високі технології навчання*. Х., Ч.2, 107-109.
68. Федоренко, Д., Ігнатенко, О. (1996). Перші кроки до духовності. *Рідна школа*, 11, 23-26.
69. Фіцула, М.М. (2006). Педагогіка: навч. посіб. К.: Академвидав, 560.
70. Шадріна, І.М. (2000). Розвиток художньої уяви на уроках художньої праці. *Початкова школа*, 4, 84-87.
71. Шпак, В.І. (1996). Взаємозв'язок загального й естетичного розвитку у вихованні учнів. *Початкова школа*, 2, 30-37.
72. Щербань, П. (1997). Дидактичні ігри у навчально-виховному процесі. *Початкова школа*, 9, 18-20.
73. Щолокова, О. (1999). Концепція художньо-естетичного розвитку школярів в системі освітньої галузі «Мистецтво». *Мистецтво і освіта*, 8, 62-63.
74. Яновська, Н. (2005). Мистецтво навчання або навчання через мистецтво. *Початкова школа*, 9, 47-49.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для учнів початкових класів

«Естетичне виховання в образотворчій діяльності молодших школярів»

О. Горчинської

Мета: оцінка естетичного виховання молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.

Учням надається бланк анкети, пропонується обрати один із варіантів відповідей.

1. Чи подобається тобі виконувати цікаві навчальні завдання з образотворчого мистецтва?

а) так; б) інколи; в) ні.

2. Коли ставлять запитання на уроках образотворчого мистецтва на кмітливість тобі подобається:

а) самому знайти відповідь, навіть якщо це важко;

б) коли як;

в) отримати готову відповідь від інших.

3. Чи шукаєш ти додаткову інформацію до поданої теми з образотворчого мистецтва?

а) багато і постійно;

б) інколи багато, інколи – ні;

в) читаю мало.

4. Що ти робиш, якщо в тебе виникли питання під час вивчення нової теми на уроках образотворчого мистецтва?

а) завжди знаходжу відповідь;

б) інколи знаходжу відповідь;

в) не звертаю уваги .

5. *Що ти робиш, коли дізнаєшся про щось нове на уроках образотворчого мистецтва?*

- а) намагаюсь поділитися з батьками, друзями;
- б) інколи є бажання поділитися;
- в) не розповідаю ніколи про це.

Обробка отриманих даних:

переважна більшість відповідей «а» свідчить про високий рівень естетичного виховання на уроках образотворчого мистецтва;

відповідей «б» – середній рівень;

відповіді «в» – низький рівень естетичного виховання на уроках образотворчого мистецтва.

Додаток Б

Плани-конспекти уроків з образотворчого мистецтва

Тема. Розмаїття кольорів. Створення композиції «Кружляє листопад».

Мета: ознайомити учнів зі змістом поняття «акватипія»; учить дітей робити відбитки з готових природних матеріалів (листя); розвивати колірний зір, уміння спостерігати, навички та вміння відтворювати відбиток за допомогою акварельних фарб; виховувати акуратність під час роботи з фарбами, естетичні почуття, інтереси, смаки.

Обладнання: матеріали: акварельні фарби, листя дерев, пензлики, папір; **зоровий ряд:** репродукція картини І. Левітана «Золота осінь»; зразки дитячих робіт з теми уроку; фіксація нового терміну «акватипія» на дошці; **музичний ряд:** П. Чайковський «Осінь».

Тип уроку: комбінований.

Клас: 3.

Хід уроку

1. Організація класу до уроку.

1.1. Створення психологічного комфорту у класі:

- Доброго дня! Посміхніться, і нехай сьогоднішній урок принесе лише позитивні емоції.

1.2. Перевірка готовності учнів до уроку:

- А зараз погляньте на свої парти. На уроці вам потрібні альбом для малювання, листя різних дерев, акварельні фарби, пензлики, стакан з водою.

2. Актуалізація опорних знань.

2.1. Вступна бесіда з учнями

- Діти, погляньте за вікном, яка тепер пора року? (Осінь)

- Які осінні місяці ви знаєте? (Вересень, Жовтень, Листопад)

- А як ви розумієте такий вислів: «Жовтень землю покриє, листком, а грудень - сніжком»? (Що в жовтні листя опадає, а взимку уже сніг)

- Діти, по чому видно, що зараз осінь? (Листя на деревах жовте, червоне, коричневе, опадає)

- Молодці! Якими кольорами частіше за все, на малюнках, зображується осінь? (теплыми кольорами)

2.2. Створення проблемної ситуації:

- Зараз я зачитаю вам вірш, а ви уважно послухаєте і скажете, про що йдеться в ньому.

Осінь, осінь ...Лист жовтіє. З неба часом дощик сіє.

Червонясте золотисте опадає з кленів листя.

Діти ці листки збирають, у книжки їх закладають.

З них плетуть вінки барвисті. Червонясті, золотисті.

- Отже, про що йдеться в вірші? (про осінь, як листя опадає)

- Молодці, а як називається сам процес опадання листя? (листопад)

2.3. Оголошення теми, мети уроку:

- Сьогодні на уроці ми з вами будемо розмовляти про осінь, а тема нашого уроку звучить так: «Розмаїття кольорів. Створення композиції «Кружляє листопад».

3. Вивчення нового матеріалу:

3.1. Розповідь вчителя з елементами бесіди

- Ось і прийшла красуня-осінь. Вона перетворила ліси, сади, парки у казковий барвистий букет. Осінь – сплетіння радості і суму. Радість - у дарах природи, у збиранні врожаю, у розмаїтті фарб. А сум – у пронизливій сивині небес, в останньому прощальному вбранні природи, у тривожному шарудінні листя, у згряях птахів, які відлітають у вирій, у нескінченості дрібного осіннього дощику.

Ознаки осені, її красу і чарівність краще спостерігати в лісі, парках. Вона знімає з лісів, полів, густі кольори, змиває дощами зелень. Кожному дереву чарівниця осінь дарує особливе, неповторне вбрання. Золотавий колір до лиця

білокорій березі, жовто-зелений жупан одягає струнка тополя. Старий дуб вбирає одяг червоно-коричневий, а веселі клени отримали найяскравіше вбрання, різнобарвне: жовте ,оранжеве, червоне.

Як ви знаєте осінь поділяється на три періоди .

- Хто мені скажіть на які періоди поділяється осінь? (рання ,золотиста, пізня).

- Погляньте у вікно і скажіть який період осені зараз? (рання осінь). Правильно. Не зважаючи на те що на вулиці рання осінь, наш урок завітає у гості до золотистої осені.

- У кожного з вас є на парті кленовий листочок, перед тим як його розпочати малювати уважно розгляньте його. Усі листочки схожі між собою, але двох однакових ми ніколи не знайдемо, навіть якщо порівняємо всі листочки які у нас є. Зверніть увагу що поверхню листочка пронизують прожилки, тому він такий пружний і гнучкий. Центральна прожилка переходить у ніжку-черешок. Від неї попарно відходять у різні боки тонші прожилки. Від них у свою чергу відходять ще тонші. І так до самого краю листочка. Листя клена має по краю гострі зубчики.

- На що схожий кленовий листочок? (на долоню із розщепленими пальчиками)

3.2. Робота з додатковою наочністю:

- Осінь завжди надихала художників, композиторів, поетів на творчість своєю неповторною красою та чарівністю. Як називають людей, які зображують красу природи на малюнках?(художники) Правильно.

Осінь – це яскрава й улюблена пора багатьох художників, тому вони і люблять її малювати. Ось погляньте на дошку, на ній ви бачите картини відомих художників. Перед нами чарівна природа, прекрасна у своєму прощальному пишному вбранні в очікування довгого зимового сну!

- Що зображено на малюнках? (Осінь, листопад)

- Скажіть які кольори переважають на картинах теплі чи холодні? (теплі). Правильно.

3.3. Словникова робота

- Давайте спробуємо уявити себе художниками, які малюють осінні пейзажі, образ осені. Але робитимемо це за допомогою акватипії.

- Хтось знає що таке акватипія? Подивіться на дошку.

Акватипія – значить: *аква* – вода, *типія* – відбиток. Давайте повторимо ще раз.

- Отже, щоб працювати у техніці акватипії знадобляться акварельні фарби, вода, осінні листя.

4. Вступний інструктаж, самостійна практична діяльність учня.

4.1. Поетапне зображення вчителем з поясненням.

- Сьогодні на уроці ми з вами спробуємо створити «осінній килимок» з різних листочків.

- Погляньте на дошку, це є послідовність нашої роботи. Покладіть 3-4 різних листочків поруч з аркушем так ніби вони впали на землю.

Тепер візьміть пензлика, вмокніть його в жовту фарбу та зафарбуйте зворотну поверхню листка.

Обережно візьміть за ніжку листочок, покладіть його зафарбованим боком на свій аркуш й злегка притисніть зверху долонею.

Листочок, відчувши вашу любов, залишив вам на довгу пам'ять своє фото – жовтенький відбиток, схожий на нього самого.

Тепер поступово беріть інший листочок, фарбуйте у теплі осінні кольори і «друкуйте» на своєму папері. Робіть усе не поспішаючи, охайно, бережно з любов'ю ставлячись до осінніх листочків.

Пофарбовані листочки можете прикладати рівно або похило. Якщо буде потрібно, то окремі дрібні деталі домалуйте. Подивіться будь-ласка на малюнки, які композиції можна зробити з листочків.

- Дітки, ви можете також проявити свою творчість! Поєднуйте кольори, фантазуйте і це все повинно супроводжуватись посмішкою та доброзичливістю. Отож приступаємо до роботи!

4.2. Практична робота учня.

- Усім зрозуміло завдання? А тепер приступаємо до роботи.

Діти виконують завдання, тим часом звучить ніжна мелодія П.Чайковського «Осінь».

4.2.1. Індивідуальна допомога окремим учням.

Учні виконують творчу роботу. Учитель надає індивідуальну допомогу.

4.3. Оцінювання, коментування та виставка найкращих робіт учнів.

- Отже, ви закінчили малювати листочки, давайте продемонструємо їх один-одному. Перший ряд демонструє свої роботи другому і третьому ряду. А тепер другий ряд демонструє свої роботи першому і третьому ряду. Третій ряд демонструє свої роботи першому і другому ряду.

- А тепер підніміть руку хто отримав сонечко. Вийдіть на середину класу, щоб зробити маленьку творчу виставку ваших робіт. Ваші роботи відповідають всім вимогам, вони акуратні, гарні, ви проявили свою творчість, дотримано всіх пропорцій. Молодці, сідайте.

5. Підсумок уроку.

5.1. Підсумкова бесіда.

- Отже, давайте ми з вами пригадаємо якою була тема нашого уроку?

- Що таке «акватипія»?

- Що собою являє листочок?

- Як називають людей, які зображують красу природи на малюнках?

5.2 Прибирання робочих місць.

- Хто не закінчив свою композицію, обов'язково завершіть її вдома.

Приберіть свої робочі місця, пензлики помийте.

5.3. Прощання з класом.

- Я дякую вам за співпрацю. До побачення!

Тема: Барви осені.

Мета: Навчити передавати форму та колір листка дерева; формувати вміння сприймати й аналізувати колір та форму реального предмета; розвивати практичну роль образотворчого мистецтва та його необхідність; розвивати спостережливість, увагу, зорову пам'ять; виховати бажання малювати; виховувати естетичне сприйняття навколишнього світу.

Обладнання: репродукції картин відомих художників, поетапність виконання роботи, зображення осінніх дерев.

Тип уроку: комбінований.

Клас: 3.

Хід уроку

1. Організація класу до уроку.

1.1. Створення психологічного комфорту у класі:

- Доброго дня діти. Поверніться, будь-ласка, до свого сусіда по парті і подаруйте йому посмішку. Молодці! Бажаю вам нових відкриттів та хорошого настрою протягом уроку.

1.2. Перевірка готовності учнів до уроку:

- Подивіться на свої парті і залишіть тільки: простий олівець, гумку, акварельні фарби, пензлики, стакан з водою.

2. Актуалізація опорних знань.

2.1. Вступна бесіда.

- Скажіть мені які ви знаєте основні кольори? (червоний, жовтий, синій).
Добре.

- А хто мені скажіть які з них теплі кольори, а які холодні кольори?
(теплі: жовтий, оранжевий, червоний)

- Назвіть які кольори присутні на веселці? (червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий)

2.2. Створення проблемної ситуації:

- Зараз я зачитаю вам вірш, а ви уважно послухаєте і скажете, про що йдеться в ньому.

Осінь, осінь ...Лист жовтіє. З неба часом дощик сіє.

Червонясте, золотисте опадає з кленів листя.

Діти ці листки збирають, у книжки їх закладають.

З них плетуть вінки барвисті. Червонясті, золотисті.

- Отже про що йдеться в вірші? (про осінь, як листя опадає)

- Молодці, а як називається сам процес опадання листя? (листопад)

2.3. Оголошення теми уроку, мотивація навчальної діяльності учнів.

- Отже сьогодні на уроці ми будемо розмовляти про осінь, а тема нашого уроку «Барви осені».

3. Вивчення нового матеріалу.

3.1. Розповідь вчителя.

Ознаки осені, її красу і чарівність краще спостерігати в лісі, парках. Вона знімає з лісів, полів, густі кольори, змиває дощами зелень. Кожному дереву чарівниця осінь дарує особливе, неповторне вбрання. Золотавий колір до лиця білорічній березі, жовто-зелений жупан одягає струнка тополя. Старий дуб вбирає одяг червоно-коричневий, а веселі клени отримали найяскравіше вбрання, різнобарвне: жовте, оранжеве, червоне. Як ви знаєте осінь поділяється на три періоди.

- Хто мені скажіть на які періоди поділяється осінь? (рання, золотиста, пізня).

- Погляньте у вікно і скажіть який період осені зараз? (рання осінь). Правильно. Не зважаючи на те що на вулиці рання осінь, наш урок завітає у гості до золотистої осені.

3.2. Словесна гра «Осінь яка».

- Діти, давайте ми пригадаємо, якими словами ми можемо описати осінь? Ми будемо ланцюжком передавати листочок і описувати її. Наприклад осінь щедра(передаю листочок)

3.3. Робота з додатковою наочною.

- Краса осінньої природи надихає поетів і письменників, художників і композиторів. Слово, фарба і звук передають настрій теплого осіннього дня і

холодної сирії мряки. Як називають людей, які зображують красу рідної природи на полотнах?(художники). Правильно.

- Осінь - це яскрава й улюблена пора багатьох художників, тому вони і люблять її малювати. Ось погляньте на дошку, на ній ви бачите картини різних відомих художників, такі як Ісак Левітан, Наталія Григоренко, які зображали осінь. Зверніть увагу якими кольорами художники малювали осінь.

- Скажіть які кольори переважають на картинах теплі чи холодні?(теплі). Правильно.

4. Вступний інструктаж, самостійна практична діяльність учня.

- У кожного з вас є на парті кленовий листочок, перед тим як його розпочати малювати уважно розгляньте його. Усі листочки схожі між собою, але двох однакових ми ніколи не знайдемо, навіть якщо порівняємо всі листочки які у нас є. Зверніть увагу що поверхню листочка пронизують прожилки, тому він такий пружний і гнучкий. Центральна прожилка переходить у ніжку-черешок. Від неї попарно відходять у різні боки тонші прожилки. Від них у свою чергу відходять ще тонші. І так до самого краю листочка. Листя клена має по краю гострі зубчики.

- На що схожий кленовий листочок? (на долоню)

4.1. Поетапне зображення вчителем з поясненням.

- Спочатку на своєму аркуші паперу ми легенько не тиснувши олівцем намітимо положення листка. Потім знаходимо точку ,з якої беруть початок основні жилки. Після того як намітили жилки , намічаємо загальний контур листочка. Для того щоб листочок вийшов не дуже витягнутим та не дуже широким, потрібно постійно порівнювати його з натурою. Наступним кроком буде визначення кольору листочка. Подивіться на свій кленовий листочок. Подекуди він червоно-жовтий, десь зеленуватий. Ось так і ви маєте намалювати, змішуючи кольори, не бійтеся додавати трішечки води. Листочок має бути намальований на весь аркуш паперу. Отже приступайте до виконання завдання.

4.2. Практична робота учня.

Діти виконують завдання, тим часом звучить ніжна мелодія П.Чайковського «Пори року»

4.2.1. Індивідуальна допомога окремим учням.

Учні виконують творчу роботу. Учитель надає індивідуальну допомогу.

4.3. Оцінювання, коментування та виставка кращих робіт учнів.

Отже ви закінчили малювати листочки, давайте продемонструємо їх один-одному. Перший ряд демонструє свої роботи другому і третьому ряду. А тепер другий ряд демонструє свої роботи першому і третьому ряду. Третій ряд демонструє свої роботи першому і другому ряду.

- Ті хто отримав сонечко вийдіть на середину класу щоб зробити маленьку творчу виставку ваших робіт.

5. Підсумок уроку.

5.1. Підсумкова бесіда.

- Отже, назвіть тему нашого уроку? (Барви осені)
- Які кольори ми використовували, для наших малюнків? (теплі та холодні)
- Що собою являє листочок? (Долоню з пальцями)
- Як називають людей, які зображають природу на полотнах? (художники)

Сподіваюся, вам сподобалося малювати листочки, адже перед вами не малюнки, а частинки листопаду! Запам'ятайте у природи багато секретів ,та вона розкриває їх тільки тим, хто ставиться до неї з повагою та любов'ю.

Діти хто не закінчив свою роботу, прошу завершити її вдома.

5.2. Прибирання робочих місць.

Приберіть свої робочі місця, пензлики помийте, воду із стаканчиків вилляйте у відро.

5.3. Прощання з класом.

-Дякую вам за сьогоднішній урок, до побачення!

Додаток В

Естетичне виховання в ігрових формах (за Н. Кульчинською)

«Вдивися і розкажи»

Можна придумати багато ігрових завдань з метою навчити бачити виразність і красу форм і ліній в навколишній природі.

Ось одне з ігрових завдань, воно називається «Чарівний ліс» і проводиться на сходах мармурових сходів. Дітям пропонують подорож у чарівний, зачарований ліс. Ліс – це прожилки мармуру, розглядаючи їх, хлопці, кожен самостійно і одночасно ділячись своїм відкриттям з іншими, відшуковують казкових персонажів, силуети звірів тощо.

Діти отримують повну свободу рухатися і фантазувати, кожен може проявити свої здібності.

Здатність бачити в незнайомих обрисах або малюнку тріщин знайомі або фантастичні образи готує дітей до сприйняття творів декоративно-прикладного мистецтва – виробів з кераміки, вишивки, візерунків на тканині, з якими вони познайомляться пізніше в музеї.

«Рамка з натюрмортом»

У гру можна пограти так. Діти, беруть невелику рамку, самостійно обстежують навколишній світ з метою знайти натюрморт.

Предмети, які потрапляють в рамку, наставлені на них, як об'єктив фотоапарату, утворюють несподівано гарні, гармонійні композиції – закінчені натюрморти, створені самим життям. У рамку може випадково потрапити пейзаж (вид з вікна) або портрет ...

Такі етюди з рамкою відкривають погляду новий погляд на світ, допомагаючи побачити красиве в звичному, вчать уважно вдивлятися в навколишній.

Після таких занять діти із задоволенням малюють натюрморти – предмети на столі, правда, не такі, як вони тільки що бачили, а свої, з улюбленими фруктами і овочами, малюють квіти у вазі.

«Скульптура ожила»

Спочатку згадуємо міф про подвиг Геракла, потім дається завдання уявити себе Гераклом, що стріляє з лука.

Учень пробує прийняти позу статуї, і тут з'ясовується, що він не так добре розглянув і запам'ятав всі деталі: на яку ногу потрібно спиратися, а яка зігнута в коліні, як поставлені руки.

Виявляється, що в такій позі важко утримати рівновагу і, піднявши голову, дивитися вперед, прицілюватися. Невдала спроба змушує уважніше вдивлятися, детально розглядати, запам'ятовувати і програвати на собі позу статуї.

Для дітей це непросте завдання, бо вони шукають зорової опори, повернувшись обличчям до статуї, – виходить певне дзеркальне відображення. Але поступово дитина почне швидше і легше справлятися з такими завданнями.

«Скульптор і глина»

Для гри вибирається статуя «Хлопчик». Дорослий розповідає про те, що в Древній Греції дітей виховували так, щоб вони були сильними, спритними, витривалими, для цього влаштовували спеціальні змагання з бігу, метання списа та інших видів спорту. Переможець змагань вважався героєм, на честь нього встановлювали статую.

Одного разу під час змагань з бігу хлопчик, який біг серед інших, відчув, що в ногу встромилася тріска, але він, пересилюючи біль, продовжував змагання і здобув перемогу – першим прийшов до фінішу. Скульптор зобразив його після змагань, коли він сів, щоб вийняти тріску.

Після розповіді пояснюємо хід гри. Бажано участь двох дітей: один буде скульптором, інший – глиною. Дитина-скульптор повинен так посадити партнера, щоб його поза точно співпадала з позою статуї.

Даючи завдання, потрібно пояснити, що для її виконання недостатньо розглянути статую спереду, необхідно обійти її, звернути увагу на те, як вигнута спина, нахилена голова, розташовані руки.

«Знайди картину»

Гра-пошук. Заздалегідь, приготуйте 2-3 деталі відомого вам натюрмрту – морську мушлю, фрукти, квіти, вазу тощо.

У музеї картин покажіть їх дитині і разом почніть пошук картини з цією деталлю. Потім уважно розгляньте разом знайдений натюрморт, називаючи кожен предмет, його колір і форму. Зверніть увагу на особливо красиву деталь.

«Згадати все»

Виберіть знайому картину. Ще раз уважно вивчіть її, до деталей.

Під час попереднього розглядання та опису потрібно навчити дітей правильно підбирати слова, підшуковуючи ті, що найбільш точно передають побачене, а також правильно позначати частини картини – центр, середина, правий верхній кут, нижня частина картини тощо.

Дитина встає спиною до картини, їй задаються запитання: «Що лежить на середині столу? Якого кольору яблуко? Які фрукти лежать у кошику, якого вони кольору?» тощо.

У цій грі дитина згадує все, про що говорили на уроках. Це – гра-тренінг. Вона розвиває художню пам'ять дитини, здатність розрізняти кольори, готує до малювання по пам'яті.

«Я – екскурсовод»

Учням пропонується стати екскурсоводом. Учень-екскурсовод веде всіх до твору, який йому подобається і що він запам'ятав про нього. Ще недостатньо вільно орієнтуючись в музеї з його великою кількістю залів, він просить допомоги у вчителя, як знайти потрібний художній твір. Опинившись біля картини, дає завдання іншим зобразити подібний твір.

Потім екскурсовод веде своїх екскурсантів навмання, зупиняючись перед тими творами, які йому знайомі, вважаючи за краще самотійно виконувати завдання, задавати питання і відповідати на них.